

PREKYBA ŽMONĖMIS
PRIVERSTINIAM DARBUI
IR DARBUOTOJŲ
IŠNAUDOJIMAS UŽSIENYJE:
LIETUVIŲ MIGRANTŲ PATIRTIS

ADSTRINGO

**PREKYBA ŽMONĖMIS
PRIVERSTINIAM DARBUI
IR DARBUOTOJŲ
IŠNAUDOJIMAS UŽSIENYJE:
LIETUVIŲ MIGRANTŲ PATIRTIS**

Vilnius 2014

UDK 343.5(474.5)

Pr52

Prekyba žmonėmis prioverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje:
lietuvių migrantų patirtis. Vilnius : Justitia, 2014. 86 p.

Parengė

doc. dr. Diana Janušauskienė,
Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centro
vyresnioji mokslo darbuotoja

Recenzavo:

prof. dr. (hp) Vida Kanopienė,
Mykolo Romerio universiteto Edukologijos
ir socialinio darbo instituto profesorė

dr. (hp) Audra Sipavičienė,
Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro vadovė

Parengta ir išleista remiant Europos Komisijos Vidaus reikalų generalinio direktorato
Nusikalstamumo prevencijos ir kovos su nusikalstamumu programai.

Šis leidinys atspindi tik rengėjo požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga
už bet kokią jame pateikiamos informacijos naudojimą.

Turinys

PRATARMĖ.....	7
ĮVADAS.....	9
1. Prekybos žmonėmis priverstiniam darbui samprata ir teisinis reglamentavimas Lietuvoje	17
2. Problemos mastas ir aukų identifikavimo trukdžiai.....	24
3. Prevencija ir pagalba aukoms	32
4. Lietuvos piliečių įdarbinimo užsienyje mechanizmai	39
4.1. Lietuvos piliečių įdarbinimo užsienyje teisinis reglamentavimas	39
4.2. Lietuvos piliečių patekimo į užsienio darbo rinką kanalai.....	42
4.3. Darbo užsienyje paieška per skelbimus.....	45
4.4. Darbo biržų ir įdarbinimo agentūrų vaidmuo	48
5. Darbuotojų išnaudojimas ir prekyba žmonėmis priverstiniam darbui	52
5.1. Darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymiai	52
5.2. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje	54
IŠVADOS.....	65
REKOMENDACIJOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
PRIEDAI.....	71

PRATARMĖ

Ši studija yra vienos iš tarptautinio projekto „ADSTRINGO: kova su prekyba žmonėmis priverstiniam darbui plėtojant partnerystę, tobulinant identifikavimą ir įgyvendinant organizacines priemones“ veiklą – Lietuvos Respublikos piliečių įdarbinimo užsienyje, prekybos žmonėmis ir išnaudojimo kompleksinio tyrimo rezultatų pristatymas lietuvių kalba. Lietuvoje, Estijoje, Suomijoje ir Švedijoje atliktų tyrimų rezultatai 2013 m. buvo išleisti ir atskiru leidiniu anglų kalba „*Exploitation of Migrant Workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the Links between Recruitment, Irregular Employment Practices and Labour Trafficking*“.

Atlikti tyrimai kilmės ir tikslo valstybėse atskleidė naujos informacijos apie žmonių pažeidžiamumą ir veiksnius, kurie sudaro sąlygas žmonių išnaudojimui. Remiantis tyrimų rezultatais ir vykdant projekto veiklas surinkta informacija, bus parengtos ir anglų bei lietuvių kalbomis išleistos rekomendacijos darbdaviams ir įdarbinimo agentūroms ir šios, tikimasi, padės nustatyti išnaudotojiškas situacijas ir šitaip užkirsti kelią prekybai žmonėmis.

Projektas, kurį finansavo Europos Komisijos Nusikalstamumo prevencijos ir kovos su nusikalstamumu programa, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės Europos institutas prie Jungtinių Tautų (HEUNI), Baltijos jūros valstybių tarybos darbo grupė prieš prekybą žmonėmis (TF-THB), buvo įgyvendinamas Baltijos jūros regione 2012–2014 metais. Projekto tikslas – užkardyti prekybą žmonėmis priverstiniam darbui plėtojant partnerystę šalyse ir regione ir skatinti veiksnį, leidžiančių išnaudoti migrantus regione, supratimą. Projektu įgyvendinama Europos Sąjungos Baltijos jūros regiono strategijos 15 prioriteto priemonė, už kurią atsakinga Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija.

Projekto partneriai: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, HEUNI, TF-THB ir Tartu universitetas, dėkoja tyrimą Lietuvoje atlikusiai Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centro vyresniajai mokslo darbuotojai doc. dr. Dianai Janušauskienei.

*Projekto grupės vardu –
Reda Sirgedienė*

IVADAS

Viena iš potencialių grėsmių, su kuriomis susiduria ieškantys darbo ir dirbantys užsienyje Lietuvos piliečiai, yra galimybė patirti išnaudojimą darbe arba tapti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui auka. Šioje studijoje yra nagrinėjami abu šie reiškiniai siekiant išsiaiškinti problemos mastą ir pobūdį bei įvertinti prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiesiems situaciją Lietuvoje.

Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui yra suvokiama kaip situacija, kur susipina du reiškiniai: darbuotojų išnaudojimas ir prekyba žmonėmis. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui yra analizuojama platesnio reiškinio – darbuotojų išnaudojimo – kontekste. Tokia tyrimo prieiga yra pasirinkta neatsitiktinai. Šiuolaikinė prekyba žmonėmis priverstiniam darbui Europos Sąjungoje (ir Lietuvoje) gali ir neturėti visų prekybos žmonėmis požymių. Atlikto tyrimo duomenimis, ypač dažnos situacijos, kai nėra aukų gabenimo stadijos, nes aukos yra priverstos atvykti į paskirties vietą pačios, jos gali būti laikomos naudojant tik psichologinę – nebūtinai fizinę – prievartą. Taip pat galimi atvejai, kai labai sunku griežtai atskirti, kur baigiasi darbuotojų išnaudojimas ir prasideda prekyba žmonėmis priverstiniam darbui.

Darbuotojų išnaudojimas ir prekyba žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje kinta ir išlieka aktuali šių laikų globalaus pasaulio problema. Tarptautinės darbo organizacijos (angl. *The International Labour Organization*) duomenimis, 20,9 mln. žmonių visame pasaulyje yra tapę prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukomis¹. Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo biuro (angl. *United Nations Office on Drugs and Crime*) duomenimis, 2010 metais pasaulyje 79 proc. prekybos žmonėmis atvejų buvo susiję su prostitucija ir seksualiniu išnaudojimu, 18 proc. atvejų – su priverstiniu darbu. Retesni atvejai buvo susiję su vertimu elgetauti ir organų prekyba². 2012 metais prekybos žmonėmis priverstiniam darbui lyginamoji dalis išaugo dvigubai – jie sudarė 36 proc. visų prekybos žmonėmis atvejų³. Taigi maždaug kas trečia prekybos žmonėmis auka pasaulyje pastaraisiais metais buvo nukentėjusi nuo priverstinio darbo.

¹ ILO, Global Estimate of Forced Labour, Geneva: International Labour Organisation, 2012 [žiūrėta 2013-06-05]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_182004.pdf>.

² The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. United Nations Office on Drugs and Crime, 2010 [žiūrėta 2013-05-09]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf>.

³ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2012, New York: United Nations, 2012 [žiūrėta 2013-06-05]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf>.

Jungtinės Tautos prekybą žmonėmis priverstiniam darbui laiko viena rimčiausių šių laikų socialinių problemų ir nurodo, kad pastaraisiais metais mažiausiai 136-ių pasaulio valstybių piliečiai buvo patekę į priverstinio darbo pinkles 118-oje skirtingų pasaulio valstybių⁴. Ir nors nuo 2000 metų prekybos žmonėmis priverstiniam darbui iš Rytų Europos ir Centrinės Azijos mastai linkę mažėti⁵, problema tebėra tokia pat aktuali.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvos Respublikos piliečiams atsivėrė galimybės laisvai judėti ir dirbti Europos Sąjungos šalyse. Tačiau kartu šie teigiami pokyčiai turėjo ir neigiamų pasekmių, pavyzdžiui, suaktyvėjo prekyba žmonėmis. Nevaržoma valstybių sienų, prekyba žmonėmis tampa sunkiau kontroliuojama, o aukos yra lengviau užverbuojamos ir transportuojamos. Kita vertus, kuo daugiau žmonių išvyksta dirbti į užsienį, tuo didesnė yra darbuotojų išnaudojimo tikimybė.

Palyginus iš Lietuvos išvykstančių dirbti į užsienį žmonių srautą su į Lietuvą dirbti atvykstančiųjų srautu, akivaizdu, kad Lietuva yra darbo jėgos „kilmės šalis“. 2011 metų gyventojų surašymo duomenimis, „per 22 nepriklausomybės metus iš šalies išvyko apie 769 tūkst. asmenų, arba apie penktadalis Lietuvos gyventojų“⁶. Ir nors 2012 metais emigracijos mastas statistiškai mažėjo, tačiau vis dar išliko didelis: 2012 metais savo išvykimą iš Lietuvos deklaravo 41 100 žmonių⁷. Pagrindinės tikslo šalys 2012 metais buvo Jungtinė Karalystė (į ją išvyko 19 857 žmonės), Airija (išvyko 3 523 žmonės), Norvegija (3 230 žmonių), Vokietija (3 178 žmonės), Ispanija (1 451 žmogus), Jungtinės Amerikos Valstijos (1 226 žmonės), Švedija (986 žmonės) ir Danija (932 žmonės)⁸. Kadangi ne visi emigrantai deklaruoja savo išvykimą, tikrieji emigracijos skaičiai yra gerokai didesni.

Kitų tyrimų, pavyzdžiui, reprezentatyvios apklausos, atliktos 2012 metais Lietuvoje, kai buvo apklausti 3 022 respondentai, duomenys rodo, kad 10 proc. apklaustųjų (300 žmonių) per pastaruosius penkerius metus yra dirbę užsienyje. Iš dirbusiųjų užsienyje 7 proc. (22 žmonės) teigė, kad „teko dirbti nežmoniškomis sąlygomis“; 4 proc. (13 žmonių) nurodė, kad jiems nesumokėjo atlyginimo; vienas respondentas teigė, kad buvo suvaržyta jo judėjimo laisvė; vienas – kad buvo pavartotas smurtas ir grasinimai, ir trys – kad negalėjo nutraukti darbo sutarties. 48 proc. visų patyru-

⁴ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2012, New York: United Nations, 2012 [žiūrėta 2013-06-05]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf>.

⁵ *Ibid.*

⁶ Europos migracijos tinklas, Migracija skaičiais [žiūrėta 2013-08-02]. Prieiga per internetą: <<http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga>>.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

sių minėtus dalykus respondentų (18 žmonių) tai išgyveno Jungtinėje Karalystėje, 12 proc. (5 žmonės) – Ispanijoje, 9 proc. (4 žmonės) – Norvegijoje, 9 proc. (3 žmonės) – Vokietijoje, 6 proc. (2 žmonės) – Airijoje. Taip pat buvo paminėti vienetiniai atvejai Graikijoje, Rusijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje⁹. Šie duomenys patvirtina, kad nemažai Lietuvos piliečių patiria darbuotojų išnaudojimą dirbdami užsienyje. Vis dėlto reikėtų turėti omenyje ir tai, kad kai kurie išnaudojamieji nesuvokia savo patirties kaip darbinio išnaudojimo, todėl tiksliai išmatuoti reiškinio mastą yra sunku. Tikslios informacijos apie prekybą žmonėmis priverstiniam darbui taip pat nėra, nes tik labai mažai jų yra pranešama policijai ir nėra teismų praktikos – dažniausiai šie atvejai yra kvalifikuojami kaip kitos nusikalstamos veikos, pavyzdžiui, pagal Baudžiamojo kodekso 186 straipsnį „Turtinės žalos padarymas apgaulė“¹⁰. Iki šiol Lietuvos teismuose nėra buvę baudžiamųjų bylų, kur būtų nagrinėjami prekybos žmonėmis priverstiniam darbui nusikaltimai, o kaltinamieji nubausti taikant atitinkamą straipsnį¹¹. Tačiau 2012 metais Lietuvoje buvo užregistruota 4 980 nusikalstamų veikų pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį „Sukčiavimas“¹².

Kadangi šiame tyrime nagrinėtos nusikalstamos veikos siejasi su apgaulingo įdarbinimo užsienyje veika, pastaroji veika gali būti užregistruota pagal šį straipsnį. Pavyzdžiui, žmonės gali mokėti už informaciją apie siūlomas darbo vietas užsienyje ir, kad tokio darbo nėra, sužinoti tik atvykę į užsienio šalį. Tada vieni žmonės stengiasi patys ieškotis darbo, kiti grįžta į Lietuvą ir praneša policijai. Šie apgaulės atvejai ir užregistruojami policijoje.

Poreikis rinkti ir analizuoti duomenis apie prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo užsienyje atvejus yra akivaizdus, nes šios srities tyrimų yra labai mažai ir beveik nėra lietuvių darbuotojų išnaudojimo užsienyje statistikos, o prekybos žmonėmis priverstiniam darbui statistika nėra tiksli. Prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo atvejų pasitaiko ir Lietuvoje, tačiau šis tyrimas apsiriboja tik Lietuvos piliečių patirtimi dirbant užsienyje (daugiausiai Europos Sąjungoje ir Norvegijoje) ir nenagrinėja vidinės Lietuvos situacijos. Šio tyrimo tikslas yra išnagrinėti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje situaciją platesniame darbuotojų išnaudojimo užsienyje kontekste. Šiuo

⁹ Reprezentatyvi gyventojų apklausa Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atlikta 2012 m. rugpjūčio 9 – spalio 8 d. Apklaušą atliko UAB „Baltijos tyrimai“. Individualių interviu būdu gyventojų namuose visose šalies savivaldybėse apklausti 3 022 respondentai nuo 15 iki 74 metų. Respondentai atrinkti taikant daugiapakopę stratifikuotą tikimybinę atranką.

¹⁰ Informacijos šaltinis – Ekspertas Nr. E2.

¹¹ *Ibid.*

¹² Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Informacijos ir ryšių departamentas. Nusikaltimų statistika [žiūrėta 2013-09-02]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?id3=27>.

tyrimu siekta išanalizuoti prekybos žmonėmis privertiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo užsienyje procesą pradedant nuo teisinio problemos reglamentavimo, reiškinių masto, prevencijos ir pagalbos aukoms priemonių analizės, pereinant prie Lietuvos piliečių, ieškojusių darbo ir dirbusių užsienyje, aktualios patirties analizės: darbo užsienyje paieškos būdų, darbuotojų verbavimo kanalų ir prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo užsienyje modelių.

Siekiant šių tikslų, panaudoti trys tyrimo metodai: dokumentų analizė, kokybiniai interviu ir stebėjimai. Tyrimas atliktas 2013 metų kovo – birželio mėnesiais.

Atliekant tyrimą nagrinėti šie dokumentai:

- tarptautinių organizacijų deklaracijos ir kiti dokumentai, susiję su prekyba žmonėmis ir prekyba žmonėmis priverstiniam darbui;
- nacionaliniai ir tarptautiniai teisės dokumentai, reglamentuojantys prekybą žmonėmis;
- tarptautinių ir nacionalinių organizacijų atliktų prekybos žmonėmis priverstiniam darbui tyrimų ataskaitos ir statistiniai duomenys;
- Lietuvos valstybinių įstaigų, viešųjų įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų oficialiuose interneto puslapiuose skelbiama informacija;
- nevyriausybinių organizacijų vadovų viešos kalbos;
- darbo užsienyje skelbimai interneto skelbimų ir darbo biržos portaluose.

Antrasis metodas, taikytas atliekant tyrimą, buvo pusiau struktūruoti ir nestruktūruoti interviu. Buvo parengti du klausimynai (žr. 1 ir 2 priedus): vienas, skirtas žmonėms, dirbusiems arba ieškojusiems darbo užsienyje, antras, skirtas ekspertams, kurie dėl savo profesinės veiklos galėjo suteikti įdomios ir vertingos tyrimui informacijos. Kai kuriais atvejais, kai respondentų profesinė patirtis buvo labai specifinė ir siaura, taikytas nestruktūruotas interviu.

Taigi tiriant taikyta ši interviu metodika:

- 1) pusiau struktūruoti ekspertų interviu;
- 2) nestruktūruoti ekspertų interviu;
- 3) pusiau struktūruoti interviu su dirbusiais užsienyje ir ieškojusiais darbu užsienyje Lietuvos piliečiais.

Interviu vyko nuo 2013 metų kovo iki 2013 metų birželio. Tyrimas vyko didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Panevėžyje ir Alytuje.

Atliekant tyrimą panaudoti dviejų tipų klausimynai: ekspertams ir respondentams, ieškojusiems darbo ir dirbusiems užsienyje. Ekspertų prašyta pasidalyti savo patirtimi dirbant su prekybos žmonėmis aukomis ir įvertinti bendras prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo užsienyje tendencijas. Taip pat ekspertų prašyta papasakoti jiems žinomas prekybos žmonėmis

priverstiniam darbui istorijas. Respondentų, ieškojusių darbo užsienyje ir dirbusių užsienyje, klausta, kaip jie ieškojo darbo ir ką patyrė dirbdami užsienyje.

Ekspertų atranka buvo tikslinė, o dirbusių ir ieškojusių darbo užsienyje respondentų atranka atlikta remiantis ekspertų suteikta informacija ir respondentų „sniego gniūžtės“ principu.

Taikant ekspertų interviu apklausti:

- nevyriausybinių organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėmis ir darbinio išnaudojimo užsienyje aukoms (Lietuvos „Carito“ projekto „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“, Vyrų krizių centro ir Dingusių žmonių šeimų paramos centro), specialistai;
- Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vilniaus darbo biržos darbuotojai;
- EURES konsultantai;
- kriminalinės policijos atstovas.

Taip pat vyko keletas neformalių konsultacijų su ekspertais teisininkais.

Taikant interviu su dirbusiais užsienyje ar ieškančiais darbo užsienyje žmonėmis apklausti:

- prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukos, šiuo metu gyvenančios Lietuvoje;
- žmonės, dirbę užsienyje ir patyrę darbinį išnaudojimą;
- žmonės, turintys ilgalaikio darbo užsienyje patirties ir įvairiais būdais ieškoję darbo;
- žmonės, ieškoję darbo užsienyje.

Atliekant empirinį tyrimą iš viso įvyko devyni interviu su ekspertais ir septyni interviu su žmonėmis, dirbusiais ar tebedirbančiais užsienyje ir ieškojusiais darbo užsienyje. Vidutiniškai ekspertų interviu truko pusę valandos. Ilgiausias interviu truko 55 minutes, o trumpiausias – 18 minučių. Didžioji dalis ekspertų interviu vyko ekspertų darbo vietoje, vienas interviu vyko neutralioje vietoje – kavinėje.

Interviu su dirbusiais ar ieškojusiais darbo užsienyje žmonėmis paprastai vyko neutraliose vietose, dažniausiai – kavinėse, du interviu įvyko universiteto patalpose. Ilgiausias interviu truko 1 val. 19 min., trumpiausias – 13 minučių.

Interviu buvo įrašomi į diktofoną, vėliau transkribuojami ir analizuojami duomenis koduojant pagal kategorijas. Tyrimo metu surinkta daug papildomos informacijos apie emigrantų gyvenimo užsienyje kasdienybę ir Lietuvos nevyriausybinių organizacijų veiklą. Ši informacija nebuvo tiesiogiai panaudota tyrimo ataskaitoje, tačiau buvo naudinga bendram problemos kontekstui suprasti ir gali būti panaudota tolesniems tyrimams.

1 lentelė. Ekspertų aprašymas

Nr.	Organizacija	Interviu trukmė	Interviu vieta
E1	Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“	22 min.	Vilnius
E2	Kriminalinė policija	44 min.	Vilnius
E3	Lietuvos darbo birža, EURES	31 min.	Vilnius
E4	Lietuvos darbo birža	22 min.	Vilnius
E5	Vilniaus darbo birža	18 min.	Vilnius
E6	Vilniaus darbo birža, EURES	20 min.	Vilnius
E7	Vilniaus darbo birža	35 min.	Vilnius
E8	Vyrų krizių centras	43 min.	Kaunas
E9	Dingusių žmonių šeimų paramos centras	55 min.	Vilnius

2 lentelė. Respondentų aprašymas

Nr.	Amžius	Lytis	Darbo užsienyje trukmė	Šalis, kurioje dirbo	Interviu trukmė	Interviu vieta
1	26 m.	Moteris	6 mėn.	Jungtinė Karalystė	59 min.	Vilnius
2	34 m.	Vyras	11 m.	Jungtinė Karalystė	17 min.	Alytus
3	36 m.	Moteris	10 m.	Jungtinė Karalystė	1 val. 14 min.	Vilnius
4	32 m.	Moteris	9 m.	Jungtinė Karalystė	28 min.	Vilnius
5	20 m.	Vyras	1 mėn.	Olandija	14 min.	Kaunas
6	52 m.	Moteris	Nedirbo	Nedirbo	13 min.	Vilnius
7	50 m.	Vyras	1 mėn.	Vokietija	1 val. 19 min.	Panevėžys

Taip pat 2013 m. kovo – balandžio mėnesiais buvo atlikti keturi stebėjimai pigių avialinijų Ryanair ir Wizzair lėktuvuose, skrendančiuose maršrutu Vilnius – Londonas – Vilnius. Londono kryptis pasirinkta dėl to, kad Jungtinė Karalystė yra viena populiariausių šalių, į kurias vyksta dirbti Lietuvos Respublikos piliečiai. Reprezentatyvios apklausos, atliktos 2012 metais Lietuvoje, duomenimis¹³, 48 proc. visų patyrusių darbinį išnaudojimą, judėjimo suvaržymus, algos nemokėjimą ar dirbusiųjų „nežmoniškais sąlygomis“¹⁴, tai išgyveno Juntinėje Karalystėje.

Planuojant tyrimą laikytasi nuomonės, kad tinkamiausia rinkti duomenis derinant laisvos formos pokalbius su keleiviais (nestruktūruoti interviu) ir keleivių stebėjimą klausantis jų pokalbių. Dėl stebėjimo pobūdžio specifikos nebuvo galima atlikti daugiau negu vieno ar dviejų nestruktūruotų interviu su keleiviais. Nestruktūruoti interviu apsiribojo tik keleiviais, sėdinčiais lėktuve šalia. Stebėjimo galimybės taip pat labai priklausė nuo oro uosto sąlygų, nes tiek London Luton, tiek London Stansted oro uostuose laukimo salė yra bendra ir prie laipinimo vartų keleiviai yra pakviečiami likus tik maždaug 15 minučių iki skrydžio. Vilniaus oro uoste stebėjimo sąlygos buvo geresnės, nes keleiviai iškart yra siunčiami prie laipinimo vartų ir šitaip atsiranda galimybė ilgesnį laiką juos stebėti.

Stebėjimo medžiaga fiksuota dienoraščiuose, o įrašai juose daryti kitą dieną po stebėjimo.

Keturių stebėjimų metu vyko penki nestruktūruoti interviu su lietuviais, dirbančiais užsienyje labai ilgai.

3 lentelė. Stebėjimų aprašymas

Nr.	Skrydis	Avialinijos	Nestruktūruotų interviu kiekis	Nestruktūruotų interviu trukmė
1	Vilnius – London Luton	Wizzair	2	I – 2 val., II – 15 min.
2	London Stansted – Vilnius	Ryanair	1	30 min.
3	Vilnius – London Luton	Ryanair	1	20 min.
4	London Luton – Vilnius	Ryanair	1	2,5 val.

¹³ Reprezentatyvi gyventojų apklausa Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atlikta 2012 m. rugpjūčio 9 – spalio 8 d. Apklausą atliko UAB „Baltijos tyrimai“. Individualių interviu būdu gyventojų namuose visose šalies savivaldybėse apklausti 3 022 respondentai nuo 15 iki 74 metų. Respondentai atrikti taikant daugiapakopią stratifikuotą tikimybinę atranką.

¹⁴ Klausimas buvo suformuluotas taip: „Ar Jums dirbant užsienyje teko atsidurti tokiose situacijose, dirbti nežmoniškais, vergiškomis sąlygomis?“

Ši studija remiasi pirminių originalių duomenų, surinktų tyrimo metu, analize. Visos kategorijos, tipologijos ir požymiai, aprašyti šioje studijoje, kyla iš pirminių duomenų ir yra iliustruojami interviu citatomis, stebėjimų medžiaga arba analizuotų dokumentų medžiaga.

Svarbu paminėti, kad duomenys apie problemos mastą, aukų identifikavimą, aukų tipologiją, aukų susaistymo būdus ir pagalbos aukoms priemones remiasi gerokai platesne negu vėliau tekste aprašyti 13 atvejų medžiaga. Ekspertai, kurie ir buvo pagrindiniai informacijos šaltiniai, nagrinėdami šiuos klausimus, rėmėsi ilgalaikę savo darbo su prekybos žmonėmis aukomis patirtimi ir dažniausiai kalbėjo apie bendras šio reiškinių tendencijas. Kadangi dauguma ekspertų susiduria ir su prekybos žmonėmis prostitucijai aukomis, jų pateikta informacija iš dalies rėmėsi ir patirtimi dirbant su prostitucijos aukomis.

1. Prekybos žmonėmis priverstiniam darbui samprata ir teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Europos Komisija prekybą žmonėmis priverstiniam darbui apibrėžia kaip šiuolaikinę vergovės formą, pažeidžiančią pagrindines žmogaus teises. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui – tai socialiai pažeidžiamų žmonių išnaudojimas vartojant prievartą, grasinimus, susaistymą skolomis siekiant pasipelnyti¹⁵.

Teisiškai prekyba žmonėmis imta reglamentuoti XIX amžiuje, tačiau ji ilgai sieta tik su moterų ir mergaičių prekyba seksualiniam išnaudojimui. Ši samprata pasitaiko ir dabar. Lietuvoje, pasak tyrimo dalyvavusių ekspertų, ši samprata yra ypač gaji, ji paplitusi ir tarp teisininkų. Toks siauras prekybos žmonėmis suvokimas trukdo identifikuoti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukas ir tinkamai traktuoti atvejus teisme.

Šiuolaikinė prekybos žmonėmis samprata lyties atžvilgiu yra neutrali, taigi apima tiek vyrus, tiek moteris. Antras svarbus šiuolaikinės traktuotės bruožas, kad akcentuojami prekybos žmonėmis išnaudotojiški tikslai, nesusiaurinant jų iki tam tikrų veiklų.

Svarbu paminėti, kad šiuolaikinė prekyba žmonėmis yra glaudžiai susijusi su kitomis nusikalstamomis veikomis: neteisėtu valstybės sienos kirtimu, žmonių kontrabanda, vaikų išnaudojimu, vergove ir t. t. Todėl prekyba žmonėmis turi būti suvokiama kompleksiskai, taikant įvairių sričių tarptautinės teisės normas.

Vienas svarbiausių ir šiuo metu plačiausiai vartojamų prekybos žmonėmis apibrėžimų suformuluotas 2000 metais Jungtinių Tautų priimtame Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančiame Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą. Šio protokolo 3 (a) straipsnyje prekyba žmonėmis apibrėžiama taip:

„Prekyba žmonėmis“ reiškia asmens verbavimą, transportavimą, perkėlimą, slėpimą arba priėmimą naudojant grasinimus, jėgą ar kitus prievartos, pagrobimo, apgavystės ar sukčiavimo būdus, naudojantis pažeidžiamumu, duodant ar gaunant pinigus ar gaunant naudą, norint įgauti kito asmens kontrolę, siekiant jį išnaudoti. Išnaudojimas apima išnaudojimą prostitucijai ar kitam seksualiniam išnaudojimui, priverstiniam darbui ar paslaugoms, vergystei ar panašioms į vergystę veikloms, nelaisvei ar organų pašalinimui.“¹⁶

¹⁵ Europos Komisija [žiūrėta 2013-05-09]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/section.action?sectionPath=Citizens%27+corner%2FTrafficking_Explained>.

¹⁶ *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2166.

Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui egzistuoja ir šalies viduje (Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo biuro duomenimis, 2012 metais vidaus prekyba žmonėmis priverstiniam darbui sudarė 27 proc. visų prekybos žmonėmis atvejų pasaulyje)¹⁷, tačiau dažniau tai yra tarptautinis reiškinys. Prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje procesas apima:

- žmonių verbavimą (žmonės susigundo daug žadančiais darbo pasiūlymais, apgaule įkalbami važiuoti dirbti į užsienį arba kraštutiniu atveju patiria prievartą (pvz., nugirdyti) išvežami dirbti);
- transportavimą (klasikiniu prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atveju prekeiviai organizuoja aukų gabenimą, o kelionės išlaidas aukos turi atidirbti: šitai imama formuoti skolų grandinė ir ji vėliau tik didėja; tačiau galimi ir kiti variantai, kai potencialios aukos gali būti verčiamos ir pačios atvažiuoti iki sutartos vietos užsienyje už savo pinigus);
- priėmimą ir išnaudojimą (judėjimo laisvė gali būti suvaržoma įvairiais būdais: nuo fizinio suvaržymo ar dokumentų atėmimo iki gąsdinimų, fizinės ir psichologinės prievartos, apgaule sudarytų laisvę varžančių sąlygų).

Dažniausiai aukos į prekybos žmonėmis pinks yra įviliojamos apgaule ir žmonių noras užsidirbti virsta traagiška prekybos žmonėmis patirtimi.

Pats priverstinio darbo terminas buvo pradėtas vartoti daugiau negu prieš aštuonis dešimtmečius. Terminas buvo apibrėžtas 1930 metais Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“ (angl. *Convention Concerning Forced or Compulsory Labour*). Šios konvencijos 2 straipsnyje nurodoma, kad priverstinis darbas reiškia tokį darbą ar paslaugas, kurie yra atliekami iš baimės būti nubaustam ir ne savo valia¹⁸.

Tarptautinės organizacijos sutartinai pripažįsta, kad prekyba žmonėmis šiuolaikiniame pasaulyje yra viena opiausių socialinių problemų. Tarptautiniu mastu prekybos žmonėmis problemą reglamentuoja tarptautinė baudžiamoji teisė, tarptautinė žmogaus teisių teisė, tarptautinė pabėgėlių teisė ir tarptautinė darbo teisė. Tarptautinė teisė ir daugelio šalių nacionalinė teisė prekybą žmonėmis laiko kriminaliniu nusikaltimu ir šiurkščiu pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimu. Tarptauti-

¹⁷ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2012, New York: United Nations, 2012 [žiūrėta 2013-06-05]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf>.

¹⁸ ILO Convention No. 29: Convention Concerning Forced or Compulsory Labour (1930) in Refugee Protection and Human Trafficking Selected Legal Reference Materials. First Edition, December 2008, Protection Policy and Legal Advice Section (PPLAS), Division of International Protection Services (DIPS), UNHCR [žiūrėta 2013-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/4986fd6b2.html>>.

niuose dokumentuose pabrėžiama prevencijos ir kovos su prekyba žmonėmis svarba ir pačios problemos aktualumas ir nurodoma, kad prekybos žmonėmis aukoms turi būti teikiama pagalba ir jos turi būti ginamos ir saugomos valstybės.

Lietuvoje prekyba žmonėmis kriminalizuota 1998 m. liepos 2 d., papildžius Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą atitinkamu straipsniu. Vėliau Baudžiamajame kodekse buvo padaryti dar keli pakeitimai. Po naujausių 2012 metų pataisų Baudžiamajame kodekse prekyba žmonėmis Lietuvoje yra apibrėžta laikantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeitusios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR¹⁹, standartų²⁰. Dabartinis Baudžiamasis kodeksas numato kriminalines bausmes už visas prekybos žmonėmis, išnaudojimo priverstiniam darbui ir paslaugoms bei naudojimosi žmonių priverstiniu darbu ir paslaugomis formas. Šias veikas apibrėžia 147 straipsnis „Prekyba žmonėmis“, 147⁽¹⁾ straipsnis „Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms“, 147⁽²⁾ straipsnis „Naudojimas asmens priverstiniu darbu arba paslaugomis“ ir 157 straipsnis „Vaiko pirkimas arba pardavimas“.

147 straipsnis „Prekyba žmonėmis“

„1. Tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaule, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.

¹⁹ OL L 101, 2011 4 15.

²⁰ 2012 m. birželio 21 d. Lietuva ratifikavo Europos Tarybos konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis Nr. 197, priimtą 2005 metais; 2003 m. balandžio 22 d. Lietuva ratifikavo Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantį Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą; 2004 m. birželio 10 d. buvo ratifikuotas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos; 1994 m. rugsėjo 26 d. buvo ratifikuota Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“. Lietuva yra ratifikavusi visus pagrindinius tarptautinės teisės dokumentus, reglamentuojančius prekybą žmonėmis ir priverstinį darbą.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatyta veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo“.

147(1) straipsnis „Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms“

„1. Tas, kas panaudodamas fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę arba kitus šio kodekso 147 straipsnyje nurodytus būdus neteisėtai vertė žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, įskaitant elgetavimą,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Tas, kas padarė šio straipsnio 1 dalyje numatyta veiką versdamas žmogų dirbti ar teikti paslaugas vergijos ar kitokiomis nežmoniškomis sąlygomis, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki aštuonerių metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

147⁽²⁾ straipsnis „Naudojimas asmens priverstiniu darbu arba paslaugomis“

„1. Tas, kas naudojosi žmogaus darbu ar teikiamomis paslaugomis, įskaitant prostituciją, žinodamas ar turėdamas ir galėdamas žinoti, kad asmuo šį darbą dirba ar šias paslaugas teikia dėl to, kad jam išnaudojimo tikslais buvo panaudotas fizinis smurtas, grasinimai, apgaulė arba kiti šio kodekso 147 straipsnyje nurodyti būdai,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Asmuo, kuris padarė šiame straipsnyje numatyta veiką, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai ir aktyviai bendradarbiavo nustatant nuo prekybos žmonėmis (147 straipsnis) ar vaiko pirkimo arba pardavimo (157 straipsnis) nukentėjusį asmenį ir išaiškinant kurią nors iš šių nusikalstamų veikų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“

157 straipsnis „Vaiko pirkimas arba pardavimas“

„1. Tas, kas siūlė pirkti, kitaip įgyti, pardavė, pirko, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabenო arba laikė nelaisvėje vaiką žinodamas ar siekdamas, kad, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitiems išnaudojimo tikslams,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

3. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo tiesiogiai priverstas padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

4. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“²¹

Baudžiamajame kodekse taip pat yra numatytos baudmės už nežmonišką elgesį su žmonėmis ir žmogiško orumo žeminimą. Taip pat yra numatomos griežtos baudmės už tai, kad veika padaryta apgaulės būdu.

2007 metais Lietuvoje buvo parengti Nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis nustatymo kriterijai. Juos sudaro teisiniai požymiai, reglamentuojami minėtuose Baudžiamojo kodekso straipsniuose, ir rizikos požymiai, rodantys, kad atvejis gali būti identifikuotas kaip prekyba žmonėmis. Šie požymiai atspindi Tarptautinės darbo organizacijos patvirtintus ir kitus tarptautiniu lygiu pripažintus prekybos žmonėmis ir priverstinio darbo kriterijus.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad sistemiškas ir multidisciplininis požiūris kovojant su prekyba žmonėmis Lietuvoje yra taikomas nuo 2002 metų. Lietuva viena pirmųjų šalių Baltijos jūros regione priėmė specializuotą kovos su prekyba žmonėmis programą. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino

²¹ Naujausias Baudžiamojo kodekso pataisos įsigaliojo 2012 m. liepos 13 d., priėmus įstatymą Nr. XI-2198 [žiūrėta 2013-06-30]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450648&p_query=&p_tr2=2>.

2002 m. sausio 17 dieną. Pastaruoju metu Lietuva vykdo ketvirtąjį veiklos planą, priimtą Vyriausybės 2012 m. lapkričio 14 dieną.

Lietuva į nacionalinę teisę yra perkėlusį 2011 m. balandžio 5 d. priimtą Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuri pakeitė Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Ši direktyva „nustato bendrąsias pagrindines taisykles, kuriomis remiantis nustatomi su prekyba žmonėmis susiję pažeidimai ir sankcijos“²². Direktyvoje apibrėžiamos šios nusikalstamos veikos: žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas, įskaitant šių žmonių kontrolės keitimą ar perdavimą išnaudojimo tikslais. Direktyvoje nurodoma, kad „išnaudojimas apima išnaudojimą prostitucijos tikslais ar kitų formų seksualinį išnaudojimą, priverstinį darbą ar paslaugas (įskaitant elgetavimą, vergovę ar į vergovę, tarnystę panašią veiką, išnaudojimą nusikaltimų tikslais ar siekiant pasinaudoti jų organais)“²³. Pagal direktyvą, „išnaudojimas yra, jei asmuo patyrė prievartą (grasinimus arba grasinimus panaudojant prievartą, pagrobimą, sukčiavimą, apgaulę ir pan.), nesvarbu, ar auka patyrė smurtą“²⁴. Šis direktyvos punktas aiškiai apibrėžia prievartos formų įvairovę ir nurodo, kad aukomis laikomi ne tik fizinį smurtą, bet ir psichologinę privartą, sukčiavimą ar apgaulę patyrę asmenys.

Nepilnamečių atveju direktyva laikosi griežtos pozicijos nurodydama, kad „kai auka yra vaikas (asmuo iki 18 metų), šie išnaudojimo aktai automatiškai priskiriami prekybai žmonėmis, net jei nebuvo panaudoti jokie minėti veiksmai“²⁵.

Direktyva numato griežtas sankcijas ir nurodo, kad „prekyba žmonėmis, dalyvavimas, bendradarbiavimas ir kurstymas laikomi nusikalstama veika. Direktyva už šiuos nusikaltimus nustato didžiausią, mažiausiai penkerių metų laisvės atėmimo bausmę ir mažiausiai dešimties metų laisvės atėmimo bausmę, jei nustatomos šios sunkinančios aplinkybės:

- nusikalstama veika padaryta prieš ypač pažeidžiamas aukas (vaikai visada priskiriami šiai kategorijai);
- nusikalstama veika buvo padaryta dalyvaujant nusikalstamoje organizacijoje;
- nusikalstama veika, tyčia ar dėl neatsargumo, sukėlė pavojų aukos gyvybei;
- nusikaltimo metu buvo panaudotas smurtas arba auka patyrė rimtų fizinį sužalojimų.“²⁶

²² Prieiga per internetą: <http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_trafficking_in_human_beings/jl0058_lt.htm> [žiūrėta 2013-05-21].

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

Direktyva nurodo, kad juridiniai asmenys taip pat gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Taip pat svarbu, kad „dėl pažeidėjų baudžiamąjį persekiojimą direktiva numato galimybę valstybėms narėms patraukti baudžiamojon atsakomybėn savo piliečius, nusikalstamą veiką atlikusius kitoje ES šalyje, ir naudoti kovos su organizuotu nusikalstamumu priemones, pavyzdžiui, telefoninių pokalbių pasiklausymą.“²⁷

Direktyvoje numatomos paramos, pagalbos aukoms ir jų apsaugos bei prevencijos priemonės. Joje teigiama, jog „valstybės narės turi užtikrinti, kad parama ir pagalba aukoms būtų suteikta prieš, per ir po baudžiamąjį procesą, kad jos galėtų naudotis savo teisėmis pagal nukentėjusiųjų baudžiamosiose bylose padėties statusą. Ši pagalba gali būti teikiama skiriant būstą, medicininę priežiūrą, įskaitant psichologinę pagalbą, taip pat suteikiant informaciją ir, jei reikia, vertimo žodžiu ir raštu paslaugas. Kaip ypač pažeidžiamoms aukoms, vaikams, gali būti skiriamos papildomos priemonės, pavyzdžiui, fizinė ir psichosocialinė pagalba, galimybė mokytis ir tam tikrais atvejais globėjas ar atstovas. Kol atliekamas tyrimas ir nagrinėjama baudžiamoji byla, aukos turėtų gauti tinkamą apsaugą, įskaitant pagalbą ir teisinį atstovavimą, jei reikia – nemokamą, ir, jei būtina, liudytojų apsaugos programą. Auka turėtų vengti bet kokios papildomos traumos, pavyzdžiui, kontakto su kaltinamuoju. Vaikams turėtų būti skiriamos specialios priemonės, ypač per apklausas. Jie bus apklausiami neatidėliojant, pritaikytoje vietoje ir apklausą atliks šiam tikslui išmokyti specialistai. Prekybos žmonėmis aukos turėtų turėti prieigą prie smurtinių tyčinių nusikaltimų aukų kompensavimo sistemos.“²⁸

Direktyva įpareigoja valstybes nares imtis prevencijos priemonių siekiant užkirsti kelią prekybai žmonėmis:

- „sumažinti poreikį pasitelkiant švietimą ir mokymą;
- vykdyti informavimo ir jautrinimo kampanijas;
- paruošti pareigūnus, kurie galėtų bendrauti su prekybos žmonėmis aukomis;
- priimti būtinas priemones, padedančias nustatyti nusikalstamos veiklos pobūdį per parduoto asmens seksualines ar kitokio pobūdžio paslaugas.“²⁹

Taigi pagrindinėmis prevencijos priemonėmis yra laikomas švietimas, informavimo ir problemos viešinimo kampanijos, pareigūnų mokymas ir nusikaltimų atskleidimas.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

2. Problemos mastas ir aukų identifikavimo trukdžiai

Remiantis 2013 metų Europos Sąjungos statistikos tarnybos ataskaitos duomenimis, nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis Lietuvoje³⁰ 2008 metais buvo pripažinta 25, 2009 metais – 14, 2010 metais – 3 asmenys³¹. Palyginus su kitomis Europos Sąjungos šalimis, 2010 metais Lietuvoje aukų skaičius buvo vienas mažiausių.

4 lentelė. *Identifikuotų ir numanomų aukų skaičius Europos Sąjungos šalyse 2010 metais*³²

Europos Sąjungos šalis	Identifikuotų ir numanomų aukų skaičius	Identifikuotų ir numanomų aukų skaičius 100 000 gyventojų
Belgija	130	1,2
Bulgarija	432	5,7
Čekija	83	0,8
Danija	53	1,0
Vokietija	651	0,8
Estija	57	4,3
Airija	78	1,7
Graikija	92	0,8
Ispanija	1 605	3,5
Prancūzija	726	1,2
Italija	2 381	3,9
Kipras	52	6,3
Latvija	19	0,8
Lietuva	3	0,1
Liuseburgas	8	1,6

³⁰ Lietuva teikia duomenis tik apie baudžiamojo proceso metu identifikuotas aukas.

³¹ Trafficking in Human Beings. Eurostat. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, p. 31 [žiūrėta 2013-05-12]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodePath=%2FPublications%2FTrafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileName=Trafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileType=pdf>.

³² *Ibid.*

Europos Sąjungos šalys	Identifikuotų ir numanomų aukų skaičius	Identifikuotų ir numanomų aukų skaičius 100 000 gyventojų
Vengrija	10	0,1
Malta	4	0,1
Olandija	993	0,6
Austrija	62	0,7
Lenkija	278	0,7
Portugalija	8	0,1
Rumunija	1 154	5,4
Slovėnija	31	1,5
Slovakija	38	0,7
Suomija	79	1,5
Švedija	74	0,8
Jungtinė Karalystė	427	0,7
Iš viso Europos Sąjungoje	9 528	2,0

Tačiau tai, kad Lietuvoje 2010 metais identifikuotų aukų skaičius yra vienas mažiausių Europos Sąjungos šalyse, nerodo, jog problemos nėra arba ji yra labai mažo masto. Tyrimo duomenimis, yra daug aplinkybių, trukdančių identifikuoti aukas. Pirma, tai priežastys, nulemtos pačių aukų: jos nesikreipia pagalbos, nesuvokia savęs kaip aukų, nežino, kur kreiptis, nemano, kad kas nors gali padėti, ir t. t. Antra, tai gali būti teisėsaugos institucijų ir Lietuvos Respublikos diplomatinė atstovybių ir konsulinių įstaigų kitose valstybėse darbuotojų kompetencijos stoka. Dėl problemos nesuvokimo, ypač prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejais, aukos nenustatomos ir negauna pagalbos. Eurostat ataskaitoje teigiama:

„Nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis identifikavimas plačiai laikomas vienu iš sudėtingiausių aspektų sprendžiant prekybos žmonėmis klausimą. Tiesiogiai susiduriantys pareigūnai ne visada gali atpažinti prekybos žmonėmis aukų požymius ir aukos ne visada laiko save prekybos žmonėmis aukomis.“³³

³³ Trafficking in Human Beings. Eurostat. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, p. 30 [žiūrėta 2013-05-12]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodePath=%2FPublications%2FTrafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileName=Trafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileType=pdf>.

Kai kurios aukos Lietuvoje yra identifikuojamos tada, kai jos kreipiasi į nevyriausybinės organizacijos pagalbos. Pabrėžtina, kad aukos dažnai yra identifikuojamos tik tada, kai jos kreipiasi į nevyriausybinės organizacijos visai kitais klausimais, ir tai, kad jos buvo patekę į prekybos žmonėmis priverstiniam darbui pinkles, išaiškėja tarsi netyčia³⁴. Kai kurios aukos patenka nevyriausybinių organizacijų, teikiančių pagalbą aukoms, globon per policiją arba Lietuvos Respublikos ambasadas užsienyje.

Remiantis nevyriausybinių organizacijų duomenimis, galima teigti, kad identifikuotų prekybos žmonėmis aukų Lietuvoje yra gerokai daugiau, negu skelbia oficiali *Eurostat* statistika. Dingusių žmonių šeimų paramos centras ataskaitose nurodo, kad 2012 metais teikė pagalbą 33 prekybos žmonėmis aukoms ir trims iš jų buvo suteikta pastogė³⁵. Lietuvos „Carito“ projekto „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ duomenimis, nuo 2001 metų, kai projektas pradėtas įgyvendinti, į juos „kreipėsi 620 moterys, iš kurių 60% buvo prekybos moterimis aukos už Lietuvos ribų (Vokietija, Anglija, Ispanija, Graikija, Čekija, Italija, Olandija), 40% buvo įsitraukusios ar ištrauktos į prostituciją Lietuvoje. Moterų amžius – 12–42 metai.“³⁶ Projekto vadovės teigimu, per metus pagalba teikiama „maždaug 100 aukų“³⁷.

Kadangi prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų statistika Lietuvoje nėra tiksli, šio tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kaip šios problemos mastą mato tyrime dalyvavę ekspertai. Nevyriausybinių organizacijų atstovai, nuolat dirbantys su tokiomis aukomis, teigė, kad tiksliai suskaičiuoti aukų yra neįmanoma, nes, pirma, apie daugelį atvejų yra nesužinoma dėl to, jog aukos pačios nesikreipia pagalbos, ir, antra, kai kurie atvejai yra nustatomi užsienyje ir nepatenka į Lietuvos statistiką.

Interviu dalyvavę ekspertai pabrėžė, kad Lietuvoje nėra daug prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejų, t. y. nėra daug tokių, kurie sužinomi. Vienas ekspertas sakė:

„Na, tiesiog negaliu nieko tipiško papasakot, nes nėra daug šitų atvejų. Arba labai jauni, arba labai pagyvenę vyrai, kurie yra išnaudojami (išvažiavę

³⁴ Per nacionalinių ekspertų susitikimus, rengtus pagal šį projektą, paaiškėjo, kad pasitaiko atvejų, kai nevyriausybinių organizacijos, siekdamos garantuoti aukoms anonimiškumą, nepaskatina jų kreiptis į policiją ir pačios šios informacijos nepateikia.

³⁵ Dingusių žmonių šeimų paramos centras [žiūrėta 2013-06-20]. Prieiga per internetą: <www.missing.lt>.

³⁶ Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.anti-trafficking.lt>>.

³⁷ Lietuvos „Caritas“ [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.caritas.lt/index.php?id=new&new=100>>.

tikėdamiesi kažkokio konkretaus darbo, jie to darbo negauna arba gauna kitokį darbą, arba iš viso negauna jokio) ir jie patiria tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą – sugrįžta ir dažniausiai per policiją jie patenka pas mus. <...> Per metus bent 5–6 [patenka į „Caritą“].“ (Ekspertas Nr. E1)

Kitas nevyriausybės organizacijos ekspertas, tiesiogiai susiduriantis su prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukomis, teigė:

„Pagal projektą [Vyrų krizių centro] ataskaitoje 51 žmogus, kuris nukentėjęs nuo vergiško darbo ir Lietuvoje, ir užsienyje. <...> [Užsienyje] kokie jei ne 38–39 jų buvo ir 11 mūsų, vietinio išnaudojimo buvo ar 9 vietiniai, kažkas apie tiek.“ (Ekspertas Nr. E8)

Bendra tendencija, pasak ekspertų, yra ta, kad prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejų mažėja:

„Aišku, dabar yra sumažėję tų atvejų. Iš 20 liko ten, kažkiek – 10, ... mažiau. <...> Nemažai yra pasodinta už tą dalyką, žiniasklaidoj tas dalykas pastoviai <...> rodomas, t. y. tos bylos, prevencija. Nemažai tų grupuočių, tiksliau, tų žmonių, kurie tuo verčiasi, yra nuteista, kiti – emigravę iš Lietuvos <...> tai logiška, kad tas nusikalstamumas šitoj vietoj mažėja.“ (Ekspertas Nr. E2)

Ekspertai laikosi nuomonės, kad Lietuvos statistika dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui yra netiksli, nes nėra įtraukiami atvejai, nustatyti užsienyje. Vienas ekspertas nurodo:

„Maždaug tai iki 50 nukentėjusiųjų nustatoma <...> per metus. Pavyzdžiui, užpraeitais metais buvo pradėta 21 ikiteisminis tyrimas, praeitais, jei neklystu, – 10 tyrimų. <...> Kalbant apie mastą, tai tie skaičiai, kurie yra, tai yra nustatyti mūsų policijos, jie neatitinka realios padėties, nes į tuos skaičius neįeina, pavyzdžiui, tyrimai, kurie atlikti užsienio valstybėse, kuriuose, tuose tyrimuose yra nukentėję ir įtariamieji Lietuvos piliečiai. Tai tokių tyrimų aš žinau ne vieną. Paskutinis buvo Anglijoje <...>, kur virš 30 lietuvių aukų ir ten 6–7 įtariamieji lietuviai – išnaudotojai, kurie nuolat ten darė – šitų skaičių mes nematom mūsų statistikoje. Toliau tyrimai buvo Švedijoje, kur prostitutacija, Islandijoje – visi tie skaičiai. Visi tie skaičiai lieka tose šalyse, t. y. į mūsų statistiką jie nepapuola.“ (Ekspertas Nr. E2)

Ekspertų minimi skaičiai nėra dideli, tačiau, kaip jau minėta, jie yra akivaizdžiai didesni negu oficiali statistika. Apibendrinus ekspertų išsakytas nuomones, išryškėja keletas paaiškinimų, kodėl Lietuvoje yra mažai identifikuojama aukų ir vyksta palyginti mažai teisminių procesų³⁸.

³⁸ Žr. 3 priedo 3 lentelę.

Pirma priežastis, nurodoma ekspertų, yra policijos ir prokuratūros pareigūnų kvalifikacija, neleidžianti tinkamai identifikuoti aukų:

„Čia gal priklauso nuo konkretaus VPK, kuris tiria, nuo darbuotojo pasiruošimo ir kvalifikacijos identifikuoti tą atvejį.“ (Ekspertas Nr. E1)

Antra priežastis, pasak ekspertų, yra bylų nutraukimas:

„Apie tuos atvejus, apie kuriuos aš kalbu, ten bus nutraukta 100 procentų, tačiau ten bent pradėta yra.“ (Ekspertas Nr. E1)

Trečia priežastis yra ta, kad statistiškai atvejai yra priskiriami toms šalims, kuriose pradėti teisminiai procesai arba aukai yra teikiama pagalba:

„Kalbant apie mastą, tai tie skaičiai, kurie yra, tai yra nustatyti mūsų policijos, jie neatitinka realios padėties, nes į tuos skaičius neįeina, pavyzdžiui, tyrimai, kurie atlikti užsienio valstybėse, kuriuose, tuose tyrimuose yra nukentėję ir įtariamieji Lietuvos piliečiai. <...> Dažniausiai aukos lieka toje šalyje. Kiekviena Europos Sąjungos šalis privalo pas save turėti aukos nukreipimo pagalbai mechanizmą. <...> Aš žinau tokį atvejį, kad Islandijos auka yra negrįžusi į Lietuvą, ji yra integravusis ten. Iš pradžių Islandijoje, man atrodo, buvo, o paskui persikėlė į Norvegiją ir jinai liko – negrįžo į Lietuvą, tai yra tokia galimybė. Gal dėl to, gal teikia pačios tos šalys tiems nukentėjusiems tą pagalbą – tos paskirties šalys – nežinau. Tos Vakarų Europos šalys vis vien turtingesnės šalys nei Lietuva.“ (Ekspertas Nr. E2)

Ketvirta priežastis yra bylų perkvalifikavimas pagal kitus straipsnius:

„[Čekijos atvejis] buvo vienintelė byla, kur mum pavyko. Iš tikrųjų ten buvo išvežta virš 100 žmonių. Bet mum pavyko surast ir apklaust kažkur apie 50. Bet galiausiai ta byla nukeliavo į teismą ne kaip prekybinė byla. <...> O kaip Lietuvos piliečių palikimas užsienio valstybėje be pagalbos. <...> Bausmė ten juokinga yra – jie gavo pinigines baudas. Nors, mūsų giliu įsitikinimu, čia normali prekybos byla. Pagrindinė problema buvo toj byloj, aš manau, kad tyrimo metu keitėsi trys ar keturi prokurorai ir kiekvienas iš jų turėjo savo nuomonę. Ir galiausiai paskutinis iš jų priėmė sprendimą, kad nesiųst į teismą kaip prekybos. Už tai, kad jam trūko vidinio įsitikinimo (nes jis nebuvo specializuotas šitoj srity (prokuroras), ir nuėjo lengvesniu keliu. Ir byla buvo išsiųsta kitu straipsniu, kur jau šimtaprocentiniai įrodymai, kad negalėjai jau niekaip išteisint pagal ten tą straipsnį – niekaip. O prieš siunčiant bylą mes su prokuroru diskutavom virš dviejų valandų gal, mes bandėm įrodyt, kad siųstų kaip prekybą – tegu teismas pasako, tegu teismas išaiškina: kas yra vergovė, kas yra kas. Ar tai atitinka tuos kriterijus – ko mes norime – tada mes turėtumėme normalų teismo sprendimą ir išaiškinimą. Gerai, išaiškintų, išteisintų, bet pasakytų, kodėl išteisino, pasakytų, ko trūksta šitoj byloj, bet to nebuvo.“ (Ekspertas Nr. E2)

Dar viena ekspertų nurodoma priežastis yra ta, kad teisininkams, susiduriantiems su konkrečiais atvejais, trūksta žinių apie prekybą žmonėmis priverstiniam darbui:

„Kas keisčiausia, aš po to supratau, kad advokatė nelabai supranta tai dar [kas yra prekyba žmonėmis priverstiniam darbui]. <...> Dėl to mes šiuo momentu neturim nė vienos bylos, kuri būtų teisme išnagrinėta kaip prekyba darbu, visos bylos yra – seksualiniam išnaudojimui: čia klausimų niekam nekyla, čia viskas yra aišku.“ (Ekspertas Nr. E2)

Ekspertų interviu duomenys rodo, kad mažas identifikuotų aukų skaičius negali būti paaiškintas vien pačių aukų nenoru kreiptis pagalbos ar neturėjimu galimybės jos kreiptis. Atvejų nustatymas ir tolesnės teisinės procedūros priklauso nuo policijos ir prokuratūros darbuotojų kvalifikacijos ir gebėjimo identifikuoti aukas, visų teisinės procedūros grandžių prekybos žmonėmis priverstiniam darbui suvokimo ir adekvataus problemos traktavimo³⁹.

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, kodėl daug atvejų lieka nežinomi ir kokiais kanalais informacija apie priverstinio darbo atvejus tampa vieša. Nevyriausybinių organizacijų ekspertų teigimu, aukos pačios pagalbos nesikreipia ir linkusios neigti, kad buvo tapusios prekybos žmonėmis aukomis:

„Ne, vyrai tai tikrai ne. Bet ir moterys ne. <...> Kad pats žmogus kreiptųsi, tai tikrai ne. Buvo pas mus toks atvejis, kad ir psichologas pas mus dirbo (ten buvo vyras nukentėjęs). Jis buvo įkalbinėtas, kad praneštų policijai, tai ne, ne – ką jūs, kad mane išdūrė kažkas. Ne. Čia reikia dirbti, čia reikia prevencijos. Kol nebus prevencijos... Gal čia lyčių lygybė, kad vyrui gėda verkti. Vyrui neturi būti gėda verkti.“ (Ekspertas Nr. E9)

„Kai jiems sakai: ar jūs suprantat, kad vergiškai dirbot? Taip vyras iš karto – žinot, toks atitraukimas. Ir sako: kaip jūs galvojat: mane, tokį vyrą, ne, ne, ne, čia tiesiog nesusipratimas.“ (Ekspertas Nr. E8)

Apibendrinus surinktą informaciją, galima teigti, kad didžioji dalis aukų nesuvokia savo patirties kaip prekybos žmonėmis atvejo. Dažniausiai tai yra būdinga žemesnio socialinio sluoksnio ar asocialems žmonėms. Kiti yra linkę neigti savo patirtį, nes patirta socialinė trauma ir patriarchalinė socializacija neleidžia jiems pripažinti, kad jie buvo tapę prekybos žmonėmis aukomis:

„O kad žmogus yra išnaudojamas, tai net nežino, vat sako: mane apgavo.“ (Ekspertas Nr. E9)

„Čia yra ta istorija, kur psichologinė trauma.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Ypatingai vyrams tai svetima [kreiptis pagalbos] – orumas buvo jau pažemintas ir kreipimasis – dar vienas orumo pažeminimas.“ (Ekspertas Nr. E1)

³⁹ Žr. 3 priedo 4 lentelę.

Yra ir kitų motyvų, kodėl apie daugelį aukų nėra sužinoma. Aukos nežino, kur galima kreiptis, netiki, kad kas nors gali padėti, arba bijo kreiptis dėl padarytų nusikalstamų veikų:

„Nežino, kur [kreiptis].“ (Ekspertas Nr. E1)

„Nepasitiki, kad gali kažkas padėti.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Kartais šeimininkas broliaujasi: eina burnelę išmesti su vietos šerifu, pavyzdžiui. Tai kur čia bėgsi kur nors skūstis?“ (Ekspertas Nr. E1)

„Toj pačioj Čekijoj atvejis buvo: iš tų pačių 50 apklaustų žmonių – nė viena iš jų nesikreipė į policiją – nė vienas. Ir mes jų klausėm – kodėl? Tai va (sakė jie), tai mum nemokėjo pinigų, mes vogėm iš parduotuvių, tai kaip mes eisime į policiją, kaip mes kreipsimės pas juos? Jie jaučia juridinę kaltę, kad jie kažką darė: tam, kad išgyvent, jie eidavo vogti, nes jie gaudavo (mūsų pinigais) į savaitę 10 litų, t. y. 100 kronų (čekiškų). Kaip žmogus gali išgyvent?“ (Ekspertas Nr. E2)

Be to, aukos būna susaistytos pažadų, įbaugintos, įtikintos, kad yra skolingos, todėl nedrįsta kreiptis pagalbos.

Teisinės procedūros, ekspertų teigimu, dažniausiai prasideda gavus informacijos apie prekybą žmonėmis iš nevyriausybinių organizacijų, Lietuvos Respublikos diplomatinė atstovybių ir konsulinių įstaigų užsienyje arba žmonėms patiems kreipusis į policiją, arba policijai sužinojus apie prekybos žmonėmis atvejus iš kitų šaltinių. Į pagalbą aukoms teikiančių nevyriausybinių organizacijų rankas nukentėjusieji patenka arba atėję konsultuotis dėl įsidarbinimo galimybių ir tada išaiškėja, kad jie buvo nukentėję nuo prekybos žmonėmis priverstinam darbui, arba yra sužinoma aplinkiniais kanalais, kai pagalbos telefonais skambina giminės ar draugai, arba apie aukas sužinoma iš policijos. Pačios aukos pagalbos dėl patirto darbinio išnaudojimo į nevyriausybines organizacijas, pasak ekspertų, nesikreipia.

Pagrindiniai informacijos apie prekybą žmonėmis šaltiniai:

- policija („Jie patiria tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą, sugrįžta ir dažniausiai per policiją jie patenka pas mus [į „Caritą“].“ (Ekspertas Nr. E1);
- Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos užsienyje („Ten žmonės ateina iki Lietuvos ambasados pagalbos arba iki konsulato.“ (Ekspertas Nr. E1);
- nevyriausybinių organizacijos („Dažniausiai kreipiasi dėl kitų priežasčių: santykiai šeimoje pablogėjo, su žmona skiriuosi, smurtas šeimoje ir dar, kaip viena kažkokia gyvenimo istorija išlenda – darbo patirtis, skaudaus va tokio darbo.“ (Ekspertas Nr. E8);

- draugai, giminės, kaimynai, gydytojai, kuriems aukos pasipasakoja ir kurie kreipiasi pagalbos („Dar gydytojui kokiam pasisako, tikrai, būna, kaimynui pasisako. Tai ir yra tokios sutrikusios informacijos kanalas.“ (Ekspertas Nr. E1) „Skambindavo arba giminės, arba tėvai. Buvo tokių, kad išvažiavo su draugu, draugas grįžo, o sūnaus nėra.“ (Ekspertas Nr. E9)

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai informacijos apie prekybą žmonėmis šaltiniai yra policija, Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos užsienyje, nevyriausybinės organizacijos ir aukų giminės, draugai ar pažįstami, kurių rūpesčiu perduodama informacija. Pačios aukos retai ieško pagalbos ir nesuvokia savęs kaip prekybos žmonėmis aukų:

„Dažniausiai niekur [nesikreipia]. Nes nėra žinių, kur eiti. Labai yra daug kalbama: tai jiems nemoka, tai išnaudoja juos visaip. Bet jei kreiptis, reiktų gerai pagalvot, kur kreiptis. Dažniausiai tai yra patirta didžiulė gėda, nusiskriaudimas ir retas suvokia, kad gali kovot už savo teises. Daugelis jų buvę asmenys, kurie niekad nebuvo ginami, tai paprastai žmonės, kurie neturi savo gyvenamos vietos arba patys jau buvo padarę nusikaltimus, tai gali būti žmonės su tam tikrom priklausomybėm – jie neturi to suvokimo, kad juos valstybė gali ginti. Jie kaip tik bijo, kad valstybė pasakys: pats durnas buvai ir pakliuvai – jie dažniau to laukia. Jei viskas įveikiama ir žmogus kreipiasi, dažniausiai jie pasisako darbo biržoje, kurioje vėl atsiranda.“ (Ekspertas Nr. E1)

3. Prevencija ir pagalba aukoms

Lietuvos nevyriausybinių organizacijų atstovų manymu, valstybės institucijos skiria nepakankamai dėmesio prekybos žmonėmis problemai. Lietuvos „Carito“ interneto puslapyje paskelbtame Lietuvos „Carito“ projekto „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ vadovės kalboje teigiama:

„Prevencinio švietimo, visuomenės sąmoningumo svarba yra iki galo dar nesuvokta. Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai neateina į mūsų organizuojamas konferencijas ar diskusijas. O be reikalo. Prekeivių žmonėmis verbavimo taktikos vis subtilėja, tobulėja. Tikrai reikėtų apie tai kalbėti mokyklose, globos įstaigose. Ir kalbėti kiekvienai grupei suprantama kalba, patrauklia forma. Seniai žinoma tiesa, jog prevencija atsiperka keleriopai, palyginti su pagalbos teikimo kaštais. <...> Sudėtinga šiandien būtų rinktis, kam atiduoti pirmenybę – pagalbai aukoms ar prevencijai. Manau, kad tai yra to paties proceso skirtingos dalys. Lietuvoje pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis yra atiduota nevyriausybiniam sektoriui, tačiau pati valstybė niekuo konkrečiai nėra įsipareigojusi. Jeigu bus lėšų – paremsime. Toks požiūris neskatina kokybiško paslaugų teikimo, ne viena NVO pagalbą aukoms traktuoja tik kaip vieną iš daugelio vykdomų projektų, be kurių ji tiesiog neišgyventų.“⁴⁰

Daug prevencinių programų Lietuvoje yra vykdoma nevyriausybinių organizacijų, remiant valstybei, gavus lėšų iš paramos fondų arba užsienio ambasadų. Toliau esančioje lentelėje pateikiamas susistemintas Lietuvos nevyriausybinių organizacijų prevencinės veiklos ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms aprašas.

⁴⁰ Lietuvos „Caritas“ [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.caritas.lt/index.php?id=new&new=100>>.

5 lentelė. Lietuvos nevyriausybinų organizacijų prevencinė ir pagalbos aukoms veikla⁴¹

NVO pavadinimas	Įkūrimo metai	Pastaraisiais metais vykdyta veikla
Dingusių žmonių šeimų paramos centras	1996 m. (nuo 1997 m. teikia pagalbą aukoms)	<p>Prevencinė šviečiamoji veikla (viešos paskaitos; konferencijos; seminarai; atsimintinų dienų minėjimas; problemos viešinimas per žiniasklaidą; plakatų ir lankstinukų leidimas ir platinimas; interneto grėsmių viešinimas).</p> <p>Pagalba aukoms ir potencialiai galintiems tapti aukomis (savipagalbos grupių organizavimas; terapija; paskaitos mokyklose; pažeidžiamų grupių gebėjimo stiprinimo programos).</p> <p>Pastogės aukoms suteikimas ir integracinės programos.</p> <p>Maisto banko programos⁴².</p>
Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“	„Caritas“ – (1926 m.) 1988 m. Projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ – 2001 m.	<p>Teikia pagalbą moterims, nukentėjusioms nuo prostitucijos ir prekybos žmonėmis tiek Lietuvoje, tiek užsienyje:</p> <p>Nuo 2004 m. veikia „Savanorystės vystymo Lietuvoje, dirbant su prekybos moterimis aukomis“ programa.</p> <p>Nuo 2008 m. veikia „Prostitucijos aukų psichosocialinio konsultavimo kaip alternatyvos administracinei bausmei“ programa.</p> <p>Sukurtas pagalbos nukentėjusiems tinklas, kuris remiasi penkiose vyskupijose dirbančiomis mobiliomis socialinių darbuotojų ir psichologų komandomis⁴³.</p>
Moterų informacijos centras	1996 m.	<p>Sukurtas Informacinis portalas moterims www.lygus.lt, kuriame šalia kitos informacijos teikiama informacija apie prekybą žmonėmis ir platinama informacija, kur kreiptis nukentėjus.</p> <p>Viena pagrindinių MIC veiklos sričių – prekybos moterimis prevencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> kuriama ir platinama socialinė reklama; išleistas „Mokymo vadovas dirbant su priverstinio darbo aukomis“ (2011); įgyvendintas projektas „We are Society Too“: išleisti prevenciniai plakatai, organizuota konferencija, surengti mokymai merginoms iš socialinės rizikos grupių, surengta internetinė kampanija prieš prekybą žmonėmis, surengti jaunimo debatai⁴⁴.

⁴¹ Lentelėje pateiktas sąrašas nėra baigtinis.

⁴² Dingusių žmonių šeimų paramos centras [žiūrėta 2013-06-20]. Prieiga per internetą: <www.missing.lt>.

⁴³ Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.anti-trafficking.lt>>.

⁴⁴ Informacinis portalas moterims, administruojamas Moterų informacijos centro [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <www.lygus.lt>.

NVO pavadinimas	Įkūrimo metai	Pastaraisiais metais vykdyta veikla
Vyrų krizių centras	2009 m.	Teikiama pagalba prekybos žmonėmis aukoms. Teikiamos socialinio darbuotojo, teisininko ir psichologo konsultacijos. 2012 metais vykdytas projektas „Kompleksinė pagalba prekybos žmonėmis aukoms – vyrams ir jaunuolių prevencinis švietimas Kaune ir Kauno rajone“: kompleksinė pagalba vyrams, prekybos žmonėmis aukoms; prevencinės programos 14–18 metų amžiaus jaunuoliams ⁴⁵ .

Dingusių žmonių šeimų paramos centras yra viena seniausiai veikiančių nevyriausybinų organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Centras 1997 metais pradėjo teikti pagalbą nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis prostitucijos tikslais, o 2001 metais įkūrė pirmąją Lietuvoje prieglaudą prekybos žmonėmis aukoms. Organizacija aktyviai vykdo prekybos žmonėmis prevenciją, užsiima šviečiamąja veikla ir teikia tiesioginę pagalbą aukoms. Centre veikia nemokama pagalbos linija. Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ pradėtas vykdyti 2001 metais, pagalba teikiama prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms. Vyrų krizių centras orientuojasi į pagalbą vyrams, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, ir organizuoja prevencines programas, skirtas jaunimui, o Moterų informacijos centras dirba su moterimis, nukentėjusiomis nuo prekybos žmonėmis.

Pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikia ir biudžetinės Lietuvos organizacijos. Vilniaus miesto krizių centras (anksčiau – Vilniaus miesto motinos ir vaiko pensionas) organizuoja ir teikia trumpalaikes socialinės globos paslaugas ir moterims, ir jų vaikams – prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms. Taip pat Vilniaus miesto krizių centras vykdo programas, skirtas gebėjimų ugdymui, savarankiškumui ir integracijai⁴⁶.

Viešojo įstaiga Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras taip pat teikia pagalbą prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms. Centras teikia konsultavimo, psichoterapijos, teisinės pagalbos, laikino apgyvendinimo, būtinosios pagalbos maisto produktais, tarpininkavimo institucijose paslaugas. Centre veikia nemokama pagalbos linija, yra konsultuojama internetu⁴⁷.

⁴⁵ Vyrų krizių centras [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://vyrukrizes.lt>>.

⁴⁶ Vilniaus miesto krizių centras [žiūrėta 2013-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://vmkc.lt>>.

⁴⁷ Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras [žiūrėta 2013-06-22]. Prieiga per internetą: <www.moteriai.lt>.

Labai svarbi grandis teikiant pagalbą prekybos žmonėms aukoms yra Tarptautinės migracijos organizacija, nes „vienas pagrindinių gražinimo ir pagalbos prekybos žmonėms aukoms kelių – kreiptis į Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biurą“⁴⁸.

Kadangi pagalba prekybos žmonėms aukoms apima kelis etapus – pagalbą užsienyje, pagalbą grįžti į Lietuvą ir pagalbą Lietuvoje, labai svarbi tampa įvairių organizacijų, teikiančių šią pagalbą, koordinuota veikla.

Pagalbą užsienyje nukentėjusiems Lietuvos Respublikos piliečiams teikia Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos užsienyje, Tarptautinės migracijos organizacijos biurai, tos šalies nevyriausybinės organizacijos ir policija. Identifikavus auką, šiai teikiama pagalba apima: apsaugą, medicininę pagalbą, nakvynę, socialinių darbuotojų, teisininkų konsultacijas ir konsulines paslaugas. Jeigu yra numatoma, kad prekybos žmonėms auka grįš į Lietuvą, Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras perima tolesnę pagalbos aukai grįžti į Lietuvą organizavimą. Sugrąžinta į Lietuvą auka yra perduodama vienai iš organizacijų, teikiančių pagalbą prekybos žmonėms aukoms⁴⁹. Tačiau šiuo metu Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras nevykdo prekybos žmonėms aukų gražinimo į tėvynę specializuotų programų.

Tyrimo dalyvavusių ekspertų teigimu, prekybos žmonėms priverstiniam darbui užsienyje prevencijai labai svarbus yra pats pirmas žingsnis, t. y. aukos identifikavimas:

„Tai jeigu jis kreipiasi, pirmiausia jis turi būti identifikuotas kaip prekybos žmonėms auka. Tai turi identifikuoti policija, jei policija identifikuoja, <...> jis patenka į valstybės rankas ir jam teikiama įvairiapusė pagalba. Jei jis nesikreipė į policiją, <...> reiškiasi, kad nepradėtas joks tyrimas, reiškiasi, kad nieko nėra. Tada nebent gali nevyriausybinės organizacijos [padėti], nes nevyriausybinės tai kitaip traktuoja, o policijoje labai paprasta, pas mus auka yra tas žmogus, kuris ikiteisminiame tyrime pripažintas nukentėjusiuoju.“
(Ekspertas Nr. E2)

Kadangi, ekspertų manymu, Lietuvoje prastai veikia standartizuotas aukų atpažinimo modelis, taip pat pagalba aukoms nėra koordinuota, nėra tinkamo bendradarbiavimo tarp skirtingų organizacijų, kurios teikia pagalbą aukoms, prevencijos ir pagalbos aukoms sistemą reikia tobulinti.

⁴⁸ Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro Migracijos informacijos centras [žiūrėta 2013-06-22]. Prieiga per internetą: <<http://infocentras.iom.lt>>.

⁴⁹ *Ibid.*

Tyrimo dalyvavusių ekspertų nuomone, prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje prevencija yra sudėtingas uždavinys ir reikalauja kompleksinių sprendimų. Esamą situaciją ekspertai buvo linkę vertinti gana skeptiškai, tačiau nurodė esant ir gerų pavyzdžių, tokių kaip prevenciniai plakatai gatvėse ir nemokamos pagalbos linijos:

„Bet kai kabėjo tie siaubingi plakatai, kur mergina kabo, <...> buvo taip, kad gal žmonės buvo išsigandę, <...> Išgąstis yra gera prevencija.“ (Ekspertas Nr. E9)

Vertindami esamas prevencijos priemones, ekspertai nurodė:

- Prevencija nėra valstybės prioritetas („Ne prioritetas. Tai labai keista, nes darbinis išnaudojimas yra daug daugiau paplitęs nei prostitucija. <...> Valstybė visai nesikiša, nekreipia dėmesio.“ (Ekspertas Nr. E1)
- Nėra standartizuotos aukų identifikavimo sistemos, problemos suvokimo ir koordinuotos pagalbos teikimo („Mes neseniai darėm apskritą stalą Vilniuje, nes norėjome išsiaiškinti dėl prekybos žmonėmis ir darbinio išnaudojimo. Ir tai, ką išgirdau iš tarnybų, mane pačią šokiravo. <...> Darbo inspekcija iš pradžių ir greičiausiai turi reaguoti, o jie: ne, ne, ne, kur čia išnaudojimas? Kai visi pradėdam kalbėti, tai jie: nu jo, buvo 2009 metais kintiečių kažkokių skundai, dar kažkokie skundai, bet kažkur kažkas pranyko.“ (Ekspertas Nr. E1) „Nėra vieningos identifikavimo sistemos. Taip ir socialinės tarnybos, ir apsaugos tarnybos, ikiteisminis tyrimas ir konsultai – jie pagal savo kažkokių kriterijus [identifikuoja]. Sakoma, kad yra bendri kriterijai, bet nėra vieningos kreipimosi ir įvertinimo sistemos nei ambasadose, nei NVO – kiekvienas sektorius pagal savo kriterijus vertina. Tai dėl to, jei ambasada nusprendė neidentifikuoti, jei informacija nenuteka kažkaip plačiau, tai kiti sektoriai net nesužinos. Tarkim, jei išnaudojo, nesumokėjo, mušė, dokumentus atėmė – jei ambasada nutarė, kad nebuvo, žmogus, kuris kreipėsi, keistas kažkoks, dar nuo jo alkoholio kvapas sklinda, tai gali nieks ir nesužinoti.“ (Ekspertas Nr. E1)
- Beveik nėra įdarbinimo agentūrų kontrolės („Ankščiau buvo licencijos, tai galbūt buvo daugiau kontrolės, gal ministerijos galėjo daugiau.“ (Ekspertas Nr. E4) „Mes [darbo birža] matot, ne kontroliuojanti organizacija, mes nekontroliuojam, mes tik renkam statistiką apie jas. Kažkiek jos teikia ataskaitas apie įdarbintus asmenis: kur įdarbino, kiek. Mes tikrai tokią apibendrintą informaciją kaupiam.“ (Ekspertas Nr. E4) „Licencijos buvo ir mes galėjom patikrinti firmas. Tikrai aš pastebėjau ir Darbo birža labai gerai pastebėjo, kad dabar galima ką nori – tarpininkas atvažiuoja, įregistruoja. Viskas, jisai sėdi – pririnko <...> aukų ir dingsta. Ir viskas teisėtai.“ (Ekspertas Nr. E9)

Tyrimo metu ekspertai išsakė savo nuomonę, kaip būtų galima pagerinti esamą prevencijos situaciją. Pagrindiniai jų siūlymai:

- Specializuotų prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų konsultavimo centrų sukūrimas:
„Čia yra prekyba žmonėmis, [todėl] konsultavimas, socialinė pagalba turėtų veikti ne moterų pagalbos projektų [rėmuose]. <...> Vyras [galvoja]: nu aš ne prostitutė. Šiandieną mes dirbam su visais – nėra kitų struktūrų. Mes dirbom ir dirbsim, tačiau idealiu atveju turi būti atskiri konsultavimų centrai. Taip, nuo darbo nukentėjusiems atskiras konsultavimas. Ir neturi būti maišoma su prostitucija, nes yra visai kita specifiška.“ (Ekspertas Nr. E1)
- Bendradarbiaujančių policijos, nevyriausybių organizacijų ir socialinių darbuotojų komandų sukūrimas:
„Visų pirma turi dirbti komandos – policija kartu su nevyriausybinių organizacijom. Be šito bendradarbiavimo tikrai nieko nebus. Aš žinau – Italijos patirtis yra. Pas juos yra tokios, kaip mobilios komandos, kurias sudaro tiek policija, tiek nevyriausybinkai, tiek socialiniai darbuotojai. Ir kartas nuo karto jos patruliuoja tuose padidintos rizikos rajonuose (tarkim, kur prostitutės lankosi, kur gali būti darbo sektoriuj, kažkur tai...). Ir būtent apmokyti žmonės, kurie tose vietose bando identifikuoti tas aukas. Čia kaip ir prevencija, ir tyrimas – viskas viename gali būti. Jie eina, kalba, klausinėja, jie aiškina, kas gali būti. Nes dažnai tas pats žmogus nesuvokia, kad jis yra auka prekyba žmonėmis, jis nesupranta.“ (Ekspertas Nr. E2)
- Visuomenės švietimas:
„Paprastas toks, iš kaimo, kuris išvažiuavęs, jis neturi nei išsilavinimo, nei kalbos. Jis nesupranta, kad jis tapo auka nusikaltimo prekyba žmonėmis. Jis sako: mane išdūrė. Man pažadėjo, man nesumokėjo: mane išdūrė, bet kad jis yra parduotas – jis nesupranta. Taip kad aš manau, kad švietimas turi būti labai aukštoj pozicijoj.“ (Ekspertas Nr. E2)
- Tarpvalstybinio bendradarbiavimo pagerinimas įkuriant skundų inspektoriaus pareigybę:
„Čia būdama, gal ir neturi galimybės važiuot ir tikrinti tos vietos, turėtų būti kažkoks atstovas toje šalyje, į kurią galėtum kreiptis. Tas, kuris galėtų nueiti ir sureaguoti į tuos aprašymus, kur yra mūsų klientas, ir prašom pasižiūrėti, kaip ten yra iš tiesų.“ (Ekspertas Nr. E3)
- Įdarbinimo agentūrų kontrolės mechanizmų sukūrimas:
„Nors dabar tų licencijų nėra, bet reikia visgi darbdavius pakontroliuot pirminiame etape – ar jie iš tikrųjų turi tuos užsienio darbdavius, ar jie yra sudarę su jais konkrečias sutartis (kuriam laikui, kokiems darbam

ir kokiam žmonių skaičiui.“ (Ekspertas Nr. E5) „Turi būti parengtas labai rimtas norminis aktas tuo klausimu, kur jų [įdarbinimo agentūrų] veikla būtų reglamentuota.“ (Ekspertas Nr. E7) „Supaprastino tą veiklą ir dabar yra daug apgaulės faktų. Aš neigiamai vertinu tą panaikinimą [licencijų].“ (Ekspertas Nr. E7) „Tą reikalą reikia tobulint. <...> Formos ataskaita yra patvirtinta, tai: kokia lytis, amžius, išsilavinimas ir kokiose šalyse [agentūra įdarbino]. Ir mes darom suvestinę – analizę tos statistikos ir mes skelbiam.“ (Ekspertas Nr. E7)

- Darbo skelbimų kontrolė:
„[Būtinai] skelbimų naikinimas, tokių skelbimų, kurie yra žalingi. <...> Tai reikia, kad tai būtų bent vienas žmogus, kuris tuo užsiimtų, administruotų, prižiūrėtų, tuos tinklapius valytų.“ (Ekspertas Nr. E8)

Šios ekspertų siūlomos priemonės padėtų patobulinti prekybos žmonėmis prevenciją ir pagerintų pagalbos aukoms teikimo situaciją Lietuvoje.

4. Lietuvos piliečių įdarbinimo užsienyje mechanizmai

4.1. Lietuvos piliečių įdarbinimo užsienyje teisinis reglamentavimas

Lietuvos Respublikos piliečių įdarbinimo užsienyje teisinis reglamentavimas iš esmės pasikeitė 2010 metų pradžioje. Pagal galiojusias Lietuvoje iki 2010 m. sausio 5 d. teisės normas, įdarbinimo užsienyje agentūroms licencijas išduodavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Buvusi licencijų tvarka buvo pakeista perkeltant į šalies teisę 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje. Kartu buvo priimta nuostata, kad nuo 2010 m. sausio 5 d. Lietuvoje negalima imti mokesčių už tarpininkavimą įdarbinant užsienyje. Taip pat įdarbinimo užsienyje agentūros prilygintos kitoms paslaugas teikiančioms įmonėms⁵⁰. Nuo 2010 m. sausio 5 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nebeišduoda licencijų verstis įdarbinimo užsienyje veikla.

Pagal šiuo metu galiojančią tvarką, fiziniai ir juridiniai asmenys, užsiimantys įdarbinimo užsienyje veikla, turi pranešti apie savo statusą Lietuvos darbo biržai pagal „Informacijos apie tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimą tvarkos aprašą“⁵¹. Šis aprašas buvo patvirtintas Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2010 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. V-1 „Dėl informacijos apie tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimą tvarkos aprašo patvirtinimo“⁵².

Informacijos apie tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimą tvarkos aprašas nurodo, kad informaciją apie savo veiklą paštu arba faksu teritorinei darbo biržai turi teikti:

- „4.1. Lietuvos Respublikoje įsteigtas juridinis asmuo, kurio steigimo dokumentuose nurodytas veiklos tikslas – tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimas;
- 4.2. Lietuvos Respublikoje įsteigto juridinio asmens filialai, kurių steigimo dokumentuose nurodytas veiklos tikslas – tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimas;

⁵⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1212497384>>.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Lietuvos darbo birža [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/V-1%20Isakymas_del_tarpininkavimo_idarbinant_apraso.pdf>.

4.3. valstybėje narėje įsteigtas juridinis asmuo ar kita organizacija, kuriam teisė teikti tarpininkavimo įdarbinant paslaugas suteikta pagal tos valstybės narės teisės aktus;

4.4. valstybėje narėje įsteigto juridinio asmens ar kitos organizacijos filialai, įsteigti Lietuvos Respublikoje ar kitoje valstybėje narėje, kuriems teisė teikti tarpininkavimo įdarbinant paslaugas suteikta pagal tos valstybės narės teisės aktus;

4.5. Lietuvos Respublikos pilietis, kuris verčiasi tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo veikla;

4.6. valstybės narės pilietis, kuris verčiasi tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo veikla;

4.7. kitas fizinis asmuo, kuris naudojasi Europos Sąjungos teisės aktuose jam suteiktomis judėjimo valstybėse narėse teisėmis ir kuris verčiasi tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo veikla.⁵³

Aprašas nustato, kad vykduojantieji įdarbino veiklą turi teikti tokią informaciją:

„5.1. apie statusą (teisinę formą) – per 1 mėnesį, pradėjus teikti tarpininkavimo įdarbinant paslaugas (1 priedas);

5.2. apie veiklą ir fiziniams asmenims suteiktas įdarbinimo tarpininkavimo paslaugas – kas ketvirtį, ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 5 dienos (2 priedas);

5.3. apie nutrauktą veiklą – ne vėliau kaip per 5 darbo dienas (laisva forma).“⁵⁴

Apraše nurodoma, kad nevykdantys informacijos apie tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo veiklos asmenys atsako įstatymo nustatyta tvarka. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto puslapyje teigiama, kad įdarbinimo agentūras kontroliuoja tos įstaigos, kurios prižiūri įmonių veiklą ir užsiima nelegalaus darbo prevencija:

- Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁵⁵, vykdanči ir koordinuojanti nelegalaus darbo kontrolę ir prevenciją;
- Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos⁵⁶ (ji nelegalų darbą kontroliuojančių valstybės institucijų ir įstaigų pra-

⁵³ Lietuvos darbo birža [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/V-1%20isakymas_del_tarpininkavimo_idarbinant_apraso.pdf>.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/>> [žiūrėta 2013-06-15].

⁵⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.fntt.lt/>> [žiūrėta 2013-06-15].

šymu atlieka operatyvinį darbą ir, nustačiusi nusikaltimų finansams požymių, vykdo baudžiamąjį persekiojimą);

- Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos⁵⁷ (ji tikrina atvejus, kai dirbama neturint verslo liudijimų, nedeklaravus individualios veiklos ar neregistravus įmonės);
- Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos⁵⁸ (jis teikia pagalbą valstybės institucijoms ir įstaigoms, vykdančioms nelegalaus darbo reiškinių prevenciją, taip pat vykdo draudžiamos, neregistruotos ir dirbamos neturint verslo liudijimo veiklos kontrolę);
- „Sodra“⁵⁹ (ji kontroliuoja, ar nėra pažeidimų mokant socialinio draudimo įmokas)⁶⁰.

Taigi yra nurodomos net penkios institucijos (Valstybinė darbo inspekcija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Valstybinė mokesčių inspekcija, Policijos departamentas ir „Sodra“), kurios kontroliuoja įdarbinimo agentūrų veiklą.

Atsižvelgiant į tyrimo metu surinktą informaciją, kad pasitaiko atvejų, kai įdarbinimo agentūros ima mokėti už savo paslaugas, svarbu pabrėžti, jog, pagal galiojančią tvarką, už tarpininkavimą įdarbinant negalima imti nei tiesioginių, nei netiesioginių mokesčių. Tai reglamentuoja Tarptautinės darbo organizacijos konvencija dėl privačių įdarbinimo agentūrų (šios konvencijos 7 str.), ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Konvencijos dėl privačių įdarbinimo agentūrų ratifikavimo“ (Žin., 2004, Nr. 40-1291)⁶¹.

Už tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimo reikalavimų pažeidimą numatyta bauda pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 173 (13) straipsnį⁶².

Tiek Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, tiek Lietuvos darbo birža pabrėžia ir savo interneto puslapiuose nurodo, kad pastebėjus pažeidimų ar nukentėjus nuo tarpininkavimo įdarbinant veiklą vykdančių fizinių ar juridinių asmenų reikėtų kreiptis į policiją.

⁵⁷ Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt>> [žiūrėta 2013-06-15].

⁵⁸ Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt>> [žiūrėta 2013-06-15].

⁵⁹ Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt>> [žiūrėta 2013-06-15].

⁶⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1212497384>>.

⁶¹ Lietuvos darbo birža [žiūrėta 2013-06-18]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/tarpininkavimo_paslaugu_teikejai.aspx>.

⁶² *Ibid.*

Labai svarbu paminėti ir tai, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puslapyje yra teikiami patarimai ieškantiems darbo užsienyje asmenims. Tai gera prevencijos priemonė, nurodanti, ką reikėtų atkreipti dėmesį ieškant darbo užsienyje. Vis dėlto turint omenyje, kad nuo išnaudojimo ir prekybos žmonėmis priverstiniam darbui dažniau nukenčia žemesnių socialinių sluoksnių ir menkiau išsilavinę asmenys, tikimybė, jog jie, prieš ieškodami darbo užsienyje, pasiskaitys ministerijos puslapyje esančią informaciją, yra maža⁶³. Šiuos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puikiai parengtus trijų žingsnių patarimus „Ką turi daryti žmogus, norintis dirbti kitoje ES šalyje?“⁶⁴ ir Trumpą atmintinę⁶⁵ reikėtų platinti viešai prieinamose vietose, ypač ten, kur yra galimybė ją pamatyti ieškantiems darbo ar išvykstantiems žmonėms.

4.2. Lietuvos piliečių patekimo į užsienio darbo rinką kanalai

Šio tyrimo duomenys rodo, kad darbo užsienyje paieškos kanalai, kuriais naudojami lietuviai migrantai, patyrę darbinį išnaudojimą užsienyje arba tapę prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukomis, ir migrantai, šito nepatyrę, yra beveik tie patys⁶⁶. Atliekant tyrimą nustatytas vienintelis darbuotojų verbavimo kanalas, kuris yra būdingas tik prekybai žmonėmis priverstiniam darbui, – tai tiesioginis darbuotojų verbavimas kaimuose. Tyrime dalyvavę ekspertai teigia:

„Patys važinėdavo per kaimus – grynai fiziškai ieškodavo ir verbuodavo žmones. Siūlydavo, būtent ieškodavo tokių, asocialių. Vienas net pasakojo, kad buvo

⁶³ Tokios nuomonės laikosi ir tyrime dalyvavę ekspertai Nr. E2 ir Nr. E8.

⁶⁴ „Pirmas žingsnis: renkama informacija, naudojama nemokama konsultacija. <...> Antras žingsnis: įsitikinama, ar tarpininkaujantis įdarbinant asmuo deklaruos tokia veiklą. <...> Trečias žingsnis: sudarant sutartį reikia žinoti abiejų pusių teises ir pareigas“. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1212497384>>.

⁶⁵ „Trumpa atmintinė:

- Kol nepatikrinsite, nepasitikėkite žmonėmis, kurios skelbia tik telefoną arba el. pašto adresą.
- Būtinai skaitykite visas sutartis, nepasirašinėkite jų „iš klausos“. Tai ne šiaip formalumas, o juridinis dokumentas!
- Nepasirašinėkite sutarčių, kuriose neaiškiai aprašyti įsipareigojimai, arba pasakojama ir žadama viena, o sutartyje kas kita.
- Jei toks jau faktas įvyko, reikia kreiptis į teismą arba į darbo santykius kontroliuojančias institucijas.
- Vykstant į užsienį bet koku atveju reikia pasidomėti, kokios institucijos toje šalyje užsiima darbo santykių priežiūra.
- Darykite sutarčių ir asmens dokumentų kopijas, turėkite jas su savimi.
- Nedirbkite be darbo sutarčių, neatiduokite asmens dokumentų įtartiniais asmenims.“

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1212497384>>.

⁶⁶ Žr. 3 priedo 1 lentelę.

taip: vienam pasiūlė, tas atsisakė, tai jį prigirdė ir tas, kol girtas buvo – miegojo, jį išsivežė tenai. Ir tas atsibudo jau Čekijoje.“ (Ekspertas Nr. E2)

„Mama, tokia paprasta moterytė, gal jau net senutė [paskambino], ir pradėjo aiškinti, kad į seniūniją atvažiuo čigonas ir aišku, mano sūnus, toks stiprus vaikas... Tai paėmė jį ir dar tris ar keturis. <...> čigonas su mikriuku, įsi-sodino. <...> Ta mama man pradėjo aiškinti: jūs žinote, kad jau surinko ir iš gretimų kaimų?“ (Ekspertas Nr. E9)

Svarbu paminėti, kad atliekant tyrimą nustatyta, jog panašūs metodai yra naudojami verbuojant nepilnamečius iš asocialių šeimų. Vienas ekspertas teigia:

„Asocialios šeimos... Ten iš tėvų gaut leidimą, kad išvažiuot [lengva], prižada, kad važiuoja dirbti ir užsidirbt, leidimą gauna ir išvažiuoja – viskas.“ (Ekspertas Nr. E2)

Reprezentatyvios apklausos, atliktos 2012 metais Lietuvoje, duomenimis, žmonės, dirbę užsienyje ir patyrę darbinio išnaudojimo ir priverstinio darbo situacijas, susirado darbą užsienyje per šeimos narius ir gimines (22 respondentai), per įdarbinimo agentūras (7 respondentai), susirado darbą patys (5 respondentai), per skelbimą spaudoje (3 respondentai), per skelbimą internete (1 respondentas)⁶⁷. Taigi apklausa rodo, kad nėra saugių darbo užsienyje susiradimo kanalų. Tai patvirtina ir šio tyrimo duomenys, rodantys tų pačių darbo užsienyje paieškos kanalų svarbą ir faktą, kad nė vienas jų nėra visiškai saugus. Vienintelis atliekant šį tyrimą išryškėjęs skirtumas, kad jame dalyvavę respondentai ir ekspertai pabrėžė internete esančių darbo skelbimų, kaip pagrindinio darbo užsienyje paieškos kanalo, svarbą.

Kalbant apie bendrus, visų ieškančių darbo užsienyje naudojamus informacijos šaltinius, pasakytina, kad per interviu surinkta medžiaga rodo, jog pagrindinis informacijos apie darbą užsienyje paieškos kanalas yra darbo skelbimai internete. Vienas ekspertas teigia:

„Apie tuos atvejus [išnaudojimo], kur girdėjau, tai ir buvo skelbimas elektroninėje erdvėje.“ (Ekspertas Nr. E1)

Taigi galima konstatuoti, kad internete esantys darbo skelbimai suteikia informacijos apie darbo vietas užsienyje, tačiau kartu jie yra ir priemonė, naudojama prekeivių žmonėmis ir nesąžiningų darbdavių siekiant prisivilioti potencialias aukas.

⁶⁷ Reprezentatyvi gyventojų apklausa Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atlikta 2012 m. rugpjūčio 9 – spalio 8 d. Apklausa atliko UAB „Baltijos tyrimai“. Individualių interviu būdu gyventojų namuose visose šalies savivaldybėse apklausti 3 022 respondentai nuo 15 iki 74 metų. Respondentai atrinkti taikant daugiapakopę stratifikuotą tikimybinę atranką.

Šio tyrimo duomenimis, dažniausiai skelbimų ieškoma lietuviškuose interneto puslapiuose, gerokai rečiau – lietuviškų leidinių užsienyje puslapiuose (šitaip ieškoma jau esant užsienyje). Lietuviški interneto puslapiai, kuriuose galima aptikti darbo skelbimų, yra lietuvių emigrantų laikraščių internete, lietuvių emigrantų organizacijų interneto puslapiai ar kiti interneto skelbimų puslapiai. Vienas informantas teigia:

„Aš įdėjau skelbimą į lietuvišką laikraštį Londone ir nustebau, kiek daug žmonių man skambino susidomėję mano siūlomą darbu statybose.“ (Stebėjimas Nr. 1)

Taip pat yra atvejų, kai gerai mokantys užsienio kalbą asmenys darbo pasiūlymų ieško tiesiogiai užsienio interneto puslapiuose:

„Aš jau buvau įlindęs į vokiečių tokį tinklą, kur jie turi darbo pasiūlymus. <...> Jau pamačiau, kad su tom firmom [įdarbinimo] čia nelabai, reikia tiesiogiai pamėginti.“ (Respondentas Nr. 7)

Skelbimai spaudoje taip pat yra vienas iš informacijos apie darbą užsienyje kanalų, tačiau kadangi darbo užsienyje skelbimų nacionaliniuose ir vietos laikraščiuose nėra daug, tai nėra vienas pagrindinių darbo užsienyje paieškos būdų.

Darbo paieška per draugus, pažįstamus ir gimines yra labai paplitusi, nes remiasi socialiniu pasitikėjimu ir ryšiais, tikint, kad tai yra vienas saugiausių būdų ieškoti darbo užsienyje. Tačiau šio tyrimo ir minėtos apklausos duomenys rodo, kad šis darbo paieškos kanalas taip pat nėra saugus, nes pasitaiko daug prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejų, kai žmonės patenka į prekybos žmonėmis pinkles per draugus ar pažįstamus.

Savarankiškai darbo užsienyje ieškoma ir nuvykus į tikslo šalį. Toks darbo paieškos būdas yra būdingas savimi pasitikintiems ir turintiems kur užsienyje apsistoti žmonėms. Ieškant darbo yra naudojamos draugų ir pažįstamų ryšiais; užsienio įdarbinimo agentūrų ir darbo centrų paslaugomis; ieškoma darbo tiesiogiai siunčiant savo CV darbdaviams arba tiesiog mėtant skrajutes ir šitaip siūlant savo paslaugas. Tyrime dalyvavę respondentai pasakoja:

„Aš angliškai visiškai nekalbėjau, žinojau, nu, šimtą žodžių. Susiradau vieną draugę. Ji buvo jugoslavė, serbė iš buvusios Jugoslavijos. <...> Ji man padarė lapelį tokį: valau ir lyginu. Ten trumpai, ir telefono numeris. Aš tuos lapelius atsišviesdavau parduotuvėse ir eidavau, mėtydavau pro duris. Ir taip susiradau aš pati du klientus.“ (Respondentas Nr. 3)

„Viską darėm ne per agentūrą, o pačios.“ (Respondentas Nr. 4)

„Paprašiau, kad skelbimą, kabantį pašte, išverstų pažįstamas, ir tada kreipiausi pati. Taip radau darbą gamykloje valytoja.“ (Stebėjimas Nr. 1)

Darbo susiradimas per įdarbinimo agentūrą nebūtinai garantuoja, kad žmogus nepateks į darbinio išnaudojimo ar priverstinio darbo pinkles, nes visa atsakomybė tenka pačiam žmogui, o agentūros neprisiima beveik jokios atsakomybės.

Atliekant tyrimą surinkti duomenys rodo, kad ieškantieji darbo užsienyje naudojami daugybe informacijos apie darbo vietas kanalų. Esant Lietuvoje darbo užsienyje yra ieškoma interneto skelbimuose, laikraščių skelbimuose, naudojami įdarbinimo agentūrų ir darbo biržų paslaugomis. Nuvykus į užsienio šalį naudojama užsienio įdarbinimo agentūrų ir darbo centrų paslaugomis arba mėginama ieškoti darbo savarankiškai. Visais atvejais dažniausiai yra ieškoma draugų, pažįstamų ir giminaičių pagalbos.

4.3. Darbo užsienyje paieška per skelbimus

Tyrimo duomenimis, daugelis žmonių ieško darbo užsienyje per skelbimus interneto šaltiniuose ir spaudoje. Pagrindinė grėsmė, kylanti ieškant darbo pasiūlymų internete ir spaudoje, yra galimybė būti apgautam ir tapti prekybos žmonėmis auka.

Darbo skelbimai paprastai yra pateikiami kuo patraukliau, kad pritrauktų daugiau potencialių darbuotojų. Nuo formulotės labai priklauso, kiek žmonių kreipsis. Skelbimuose yra gausu nerealių pažadų, tokių kaip „didelė alga“ ar „nemokamas apgyvendinimas“. Tačiau nemokamų paslaugų nebūna ir apgyvendinimo išlaidos yra atskaitomos iš algos, lygiai kaip ir transporto paslaugos.

Darbo užsienyje skelbimų galima rasti darbo biržų ir įdarbinimo agentūrų puslapiuose, taip pat įvairiuose interneto skelbimų portaluose bei nacionaliniuose ir vietos laikraščiuose. Juos deda tiek įdarbinimo agentūros, tiek privatūs asmenys. Kai kurie skelbimai į internetą dedami labai trumpam laikui – parai ar kelioms valandoms – ir juose yra gausiausia nepamatuotų pažadų.

Atliekant tyrimą, tris mėnesius buvo stebimi įvairūs interneto portalai, kur dedami darbo užsienyje skelbimai⁶⁸. Buvo prieita prie išvados, kad skelbimai visur yra labai panašūs. Todėl nuspręsta atlikti vieno atvejo, konkrečiai, vieno interneto portalo, kur dedami darbo užsienyje skelbimai, analizę. Šuo tikslu birželio mėnesio trečią savaitę buvo išanalizuotas vienas atsitiktinai pasirinktas interneto portalas, kur šalia kitų skelbimų dedami ir skelbimai dėl darbo užsienyje. Tyrimui buvo pasirinkta interneto svetainė *Skelbiu.lt*.

⁶⁸ Šiuo metu pagrindiniai interneto portalai, skelbiantys darbo užsienyje pasiūlymus, yra: <<http://www.cv.lt>>; <<http://www.cvbankas.lt>>; <<http://www.cvonline.lt>>; <<http://www.cvmarket.lt>>; <<http://www.alio.lt>>; <<http://www.dirbu.lt>>; <<http://www.123darbas.lt>>; <<http://www.rinka.lt>>; <<http://www.plius.lt>>; <<http://www.skelbiu.lt>>.

Interneto svetainėje *Skelbiu.lt* birželio mėnesio trečią savaitę daugiausiai skelbimų buvo dėl darbo Vokietijoje – 147 skelbimai; Jungtinėje Karalystėje – 127; Norvegijoje – 93 ir Olandijoje – 65 skelbimai. Pagrindiniai darbai, kurie buvo siūlomi Vokietijoje, tai darbai žemės ūkyje, statybose, prostitucija (įvardijama kaip legalus imtymus darbas merginoms), taip pat ieškota vairuotojų, gydytojų, slaugytojų ir kita. Kadangi prostitucija Lietuvoje yra nelegali, o Vokietijoje ji yra legalizuota, kyla klausimas, ar tokio pobūdžio skelbimai Lietuvoje yra legalūs. Kai kurių ekspertų nuomone, su tokiais skelbimais kovoti yra neįmanoma, nes darbas yra siūlomas ten, kur tokia veikla yra legali; kiti ekspertai mano, kad leidžiant viešai skelbti tokius skelbimus ir jų nekontroliuojant sukuriama palankios sąlygos prekybai žmonėmis prostitucijos tikslams. Šie skelbimai siūlo labai gerą uždarbį:

„Merginoms 2 tukst. euru garantija savaitei“⁶⁹;

„Atlyginimas nuo 15000 litu per men“⁷⁰;

„20000 Lt <...> jokios prievartos <...> draugiškas moteriškas kolektyvas <...> padedame del atvažiavimo“⁷¹.

Akivaizdu, kad tokio pobūdžio skelbimai kelia didžiausią grėsmę jais susigundžiusioms merginoms.

Tame pačiame portale Jungtinėje Karalystėje siūlyti darbai sandėliuose, žemės ūkyje, statybose, taip pat keli skelbimai siūlė dirbti eskorto firmose. Portale buvo ir skelbimų dėl skrajučių platintojo darbo:

„Reikalingi(os) reklaminiu skrajuciu platintojai(os) Imonei superkanciai textile Anglijoje reikalingi(os) skrajuciu platintojai(os). Atlyginimas kas savaite(apie 200svaru). Darbas oficialus. Apgyvendiname. Padedame su atvykimu.“⁷²

Skelbimas įdėtas privataus asmens ir pagal siūlomą darbo aprašymą labai panašus į tokį, kuriuo susiviliojo tyrime dalyvavusi respondentė Nr. 1. Šios respondentės patirtį galima įvardyti kaip prekybą žmonėmis priverstiniam darbui⁷³.

⁶⁹ Prieiga per internetą: <<http://www.skelbiu.lt/skelbimai/merginoms-2-tukst-euru-garantija-savaitei-15910711.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

⁷⁰ Prieiga per internetą: <<http://www.skelbiu.lt/skelbimai/eskorto-darbas-merginoms-nuo-15-000lt-10668155.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

⁷¹ Prieiga per internetą: <<http://www.skelbiu.lt/15568250.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

⁷² Prieiga per internetą: <<http://www.skelbiu.lt/skelbimai/reikalingi-os-reklaminiu-skracijuciu-platintojai-os-16391457.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

⁷³ Žr. 7 lentelės 12 atvejį.

Norvegijoje siūlyti darbai žemės ūkyje, gamyklose, taip pat siūlytas darbas auklėms. Darbo fabrikuose pasiūlymai formuluojami gana standartiškai:

NORVEGIJA- SŪRIO FABRIKE

Alga 135nor/kron=17 eurų per valandą. KALBOS MOKĖTI NEBŪTINA.

Dirbsite prie OSLO ir TRONDHEIM.

DARBAS ŠALTOJE ARBA KARŠTOJE APLINKOJE !!!

Sūrio gamybos linija, darbas 3 pamainomis (rytinė, popietinė ir naktinė).

Darbo pobūdis:

>prie konvejerio,

>gamybos bare,

>fasavimo bare,

>krovimas,

>cechų valymas.

KALBOS MOKĖTI NEBŪTINA.

Dirbsite prie OSLO ir TRONDHEIM.

Kontraktas- 5 mėnesius.

Transportas ir apgyvendinimas – 400 kronu per savaitę.

Išvykimas BIRŽELIO–LIEPOS mėn.

Jau registruojame.

1 pav. Skelbimo dėl darbo užsienyje pavyzdys

Šaltinis: <<http://www.skelbiu.lt/skelbimai/norvegija-darbai-vasaros-sezonui-15772158.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

Paprastai svarbiausias reikalavimas dirbti fabrikuose yra gera sveikata. Taip pat dažnai nurodoma, kad darbo sąlygos yra sunkios – karšta arba šalta, darbas yra pamaininis.

Olandijoje siūlomi darbai žemės ūkyje, sandėliuose, fabrikuose, taip pat siūlomi krovos darbai. Daugumoje skelbimų teigiama, kad už nuomą iš anksto mokėti nereikia, o mokesčiai yra atskaitomi iš atlyginimo. Skelbimai dėl darbo fabrikuose gali būti suformuluoti ir labai miglotai, nenurodant algos dydžio:

Reikalingas jaunimas Olandijoje fabrike.

Darbas pakuoti rūkytos žuvies gaminius

Išvykimas šią arba kitą savaitę. Užsienio kalba nebūtina.

Darbas iškart. Atvažiuojate savaitgalį, į darbą nuo pirmadienio.

Už gyvenamą būstą atskaičiuoja iš atlyginimo, iškart mokėti už nuomą nereikia.

Pradžioj turėti atvykus tik maistui pinigėlių.

2 pav. Skelbimo dėl darbo užsienyje pavyzdys

Šaltinis: <<http://www.skelbiu.lt/skelbimai/fabrikui-reikalingi-darbuotojai-15961072.html>> [žiūrėta 2013-06-18].

Reikalavimas mokėti šalies, kurioje darbuotojas ruošiasi dirbti, kalbą darbo skelbimuose yra formuluojamas įvairiai. Yra įdarbinimo agentūrų, kurios reikalauja mokėti šalies, kurioje bus dirbama, kalbą arba mokėti anglų ar vokiečių kalbą (pvz., tokį reikalavimą taiko agentūra „Qbis“). Taip pat yra skelbimų dėl paprastų ūkio darbų ir juose rašoma, kad kalba nėra būtina. Tokiais atvejais darbuotojus prižiūri kalbą mokantis darbuotojas lietuvis. Dažniausiai skelbimuose rašoma, kad užsienio kalba būtų privalumas. Vis dėlto nemokant nė vienos vakarų Europos kalbos ir neturint galimybės susikalbėti nei su darbdaviais, nei su vietos gyventojais, gerokai padidėja tikimybė patekti į darbinio išnaudojimo ar prekybos žmonėmis situaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad grėsmė patirti darbinį išnaudojimą arba tapti prekybos žmonėmis auka susiviliojus daug žadančiu darbo skelbimu yra didelė. Svarbiausia, į ką žmonės turėtų atkreipti dėmesį, yra darbdavio ir tarpininko patikimumas; darbo garantija (t. y. kad nuvykus tas darbas tikrai bus); algos ir visų papildomų mokesčių tikslus apskaičiavimas prieš išvykstant, socialinių garantijų numatymas.

Pagrindiniai požymiai, rodantys, kad darbo skelbimu pasitikėti nereikėtų, yra:

- siūlomas labai didelis atlyginimas už palyginti paprastą darbą;
- siūloma nemokamai apgyvendinti, nemokamai nuvežti iš Lietuvos į šalį, kurioje siūlomas darbas;
- siūlomas apgyvendinimas, bet nėra sąlygų ir mokesčių aprašymo;
- nėra nurodoma, koks konkrečiai darbas yra siūlomas;
- nėra nurodoma, kokio dydžio atlyginimas bus mokamas;
- nėra jokių reikalavimų kandidatui;
- skelbimas įdėtas fizinio asmens ir yra neįmanoma patikrinti informacijos apie skelbėją.

Siūlomas darbas viešnamiuose ir eskorto firmose neabejotinai kelia rimtą grėsmę patekti į prekybos žmonėmis pinkles.

4.4. Darbo biržų ir įdarbinimo agentūrų vaidmuo

Vienas iš būdų ieškotis darbo užsienyje yra kreiptis į darbo biržą arba pasinaudoti įdarbinimo agentūrų paslaugomis.

Darbo biržos teikia informaciją apie laisvas darbo vietas, konsultuoja ieškančius darbo asmenis. Lietuvos darbo birža organizuoja informacinius renginius.

Pasak Lietuvos darbo biržos atstovų, darbo užsienyje skelbimai dedami jų interneto tinklalapyje ir kabinami skelbimų lentoje tik įsitikinus, kad tokie darbdaviai yra ir jie vykdo veiklą.

„Teikiam pasiūlymus, kuriuos gaunam iš kitų šalių. <...> Turim pasitvirtinti iš kitos šalies, ar iš tikrųjų yra toks darbdavys, kuris yra registruotas, vykdo savo veiklą toj šaly. <...> Būna ir darbdavys [atsiunčia skelbimą], bet mes dar turim pasiklausti patvirtinimo iš darbo biržos arba iš „Eures“ konsultanto.“ (Ekspertas Nr. E3)

Tačiau tyrimo duomenys rodo, kad darbo biržų puslapiuose yra ir potencialiai grėsmingų skelbimų ir jų visiškai sukontroliuoti nepavyksta. Ekspertės Nr. E8 teigimu, skelbimas apie namelių rentimą Norvegijoje, kur vyksta šiurkštus darbinis išnaudojimas, tebekabo darbo biržos skelbimų lentoje.

Darbo biržoje taip pat yra organizuojami informaciniai renginiai, kurių metu darbdaviai iš užsienio atlieka darbuotojų atranką. Lietuvos darbo biržos atstovė sako:

„Sutarčių jie nepasirašo su žmonėmis, o tiesiog suteikia informaciją apie darbo vietą, darbo sąlygas ir kai kurie duoda patvirtinantį laišką. Pavyzdžiui: jūs ten būsite įdarbintas ten ir ten, tam tikram laikotarpiui (jeigu jau atrenka). <...> Dažniausiai tai yra sezoniniai darbai – vasaros laikotarpiui, iki 3 mėnesių darbas. Ir tuomet užsienio darbdavys ar atstovas atvyksta čia ir susikviečia tuos visus kandidatus, kurie siuntė CV savo.“ (Ekspertas Nr. E3)

Taigi šiuo atveju darbo birža veikia kaip tarpininkas tarp darbo užsienyje ieškančio žmogaus ir darbuotojų ieškančio darbdavio.

Panaikinus licencijas įdarbinimo agentūroms, darbo birža nebeturi galimybės jas kontroliuoti ir tinkamai reaguoti į darbuotojų nusiskundimus. Vilniaus darbo biržos atstovė teigia:

„Anksčiau licencijas išduodavo, nežinau, kokias ten kriterijais vadovaujantis. Dabar nereikia. Registruoja registre, kad aš esu tarpininkaujanti įmonė, teikiu ataskaitą ir to niekas nekontroliuoja. <...> mes paleidžiam faktiškai savo žmones į nežinią. Ir jei kas atsitinka – nelabai tam žmogui kas gali ir atlyginti.“ (Ekspertas Nr. E5)

Šiuo metu vienintelis įdarbinimo agentūrų kontrolės mechanizmas yra privalomas kasketvirtinis ataskaitų pateikimas. Ataskaitos yra skelbiamos Lietuvos darbo biržos interneto svetainėje ir yra viešai prieinamos. Iš esmės tai yra vienintelis šaltinis, kur ieškantieji darbo per įdarbinimo agentūras gali pasitikrinti, ar agentūra vykdo veiklą ir kokie yra jos rezultatai. Tačiau vienas informantas pasakoja:

„Kad ir dėl to „Headex“. Prieš važiuojant pas juos aš paskambinau į darbo biržą ir pasiklausiau, kas man galėtų suteikti informaciją. Man viena firma siūlo darbą ir ar ji neturėjo ten problemų, ar nėra apgavus ar ko? Tai, pasirodo, yra toks skyrius. Aš paskambinau ten ir man pasakė: žinot, mes tokių

nusiskundimų negirdėjom. O aš nuvažiauvau ir išsiaiškinau, kad jie nemoka tiek, kiek priklauso.“ (Respondentas Nr. 7)

Peržvelgus pastarojo meto įdarbinimo agentūros „Headex“ darbo pasiūlymus, matyti, kad konkretus atlyginimas skelbimuose nėra nurodomas, tačiau dažniausiai žadamas „labai geras atlyginimas bei priedai už labai gerą darbą, visos socialinės garantijos ir nemokamas apgyvendinimas“. Turint omenyje, kad kalba eina apie nekvalifikuotus darbus arba darbus darbininkams, „labai gero atlyginimo“ tikimybė yra maža.

Bendra tendencija yra tokia, kad įdarbinimo agentūrų rinka nėra stabili ir nuolat kinta. Vilniaus darbo biržos atstovas sako:

„30 procentų nutraukia veiklą. Laisva forma praneša ir mes juos išjungiam. Aš fiksuoju jų tuos pranešimus. Vieni nutraukia šitą veiklą ir atsiranda naujų. Į metus 4–5 atsiranda nauji. Čia Vilniaus apskrity, praktiškai Vilniaus mieste. Plungėj, matot, čia mažai, o pas mus – daugiausiai juridiniai, fiziniai asmenys. Bet daugiausiai juridiniai.“ (Ekspertas Nr. E7)

Apibendrinus tyrimo metu surinktus duomenis apie įdarbinimo agentūrų veiklą Lietuvoje, vienareikšmiškai jos vertinti negalima. Įdomus faktas, kad dauguma ekspertų ir tyrime dalyvavusių respondentų, kalbėdami apie įdarbinimo agentūrų veiklą, minėjo tik neigiamus dalykus. Dažniausi neigiami vertinimai:

- Agentūros ima atlygį už savo paslaugas, nors to neturėtų daryti („Ima užmokestį, pagal įstatymą, aišku, kad negalima, bet kitaip būna įforminta: dokumentų tvarkymas, CV rašymas, kiti dalykai, kelionės išlaidos ir panašiai.“ (Ekspertas Nr. E3)
- Agentūros nesuteikia įdarbinimo garantijų, t. y. apsiima ieškoti darbo, tačiau nebūtinai jį suranda („Darbo sutartyje yra nurodomas: darbo laikas, atlyginimas, o čia – tikrai bendradarbiavimas. Ir galbūt bus tas darbas, o gal ne. Čia tų garantijų ir nėra, čia ir yra pagrindinė problema.“ (Ekspertas Nr. E5)
- Agentūros pasiima dalį darbuotojų algos („Aš pasižiūrėjau, kad jie iki 30 procentų tavo pinigų pasiima. Nors, pagal viską, jie neturėtų to daryti. <...> Pasižiūrėjau, yra tokių, kurie 5 eurus už valandą siūlo. Priėmė dirbti apšiltintojais laivų, kai reikia mokėti jiems 8,5, jie moka žmogui tik 5.“ (Respondentas Nr. 7)
- Agentūros mažina savo išlaidas, klientai daugelį išlaidų susimoka patys („Jie renka žmones po tris keturis grupėje. Ir kaip atsiuntė man, elektroninėje žinutėje buvo parašyta, kad vyksta tie trys keturi žmonės ir viena grupė ir, pageidautina, nuosavu automobiliu. Vyksta už savo lėšas ir čia dar buvo prašymas, kuris pateiktas elektroninėje žinutėje,

reikia, kad maistą taip pat reikėtų savo nusivežti, pagrindinius maisto produktus. <...> Čia ta kontora randasi kažkur Vilniuje.“ (Respondentas Nr. 6)

- Agentūros apgaudinėja ir nesuteikia jokio darbo („Kitos, kurios pelnosi iš išnaudojimo žmonių, tai susirenka pinigus, nuveža žmogų ir darbo nėra.“ (Ekspertas Nr. E3)
- Blogiausiu atveju agentūros keičia pavadinimą, norėdamos užmaskuoti negerus praities darbus, ir toliau vykdo tą pačią veiklą („Jis jau keitė keliskart pavadinimus. Buvo „Ulina“, „Karjeros biuras“ dabar vadina si.“ (Ekspertas Nr. E7)

Lietuviai, ieškodami darbo užsienyje, naudojami ir užsienio įdarbinimo agentūrų paslaugomis. Dirbant per įdarbinimo agentūrą užsienyje, dalis darbuotojo algos tenka agentūrai, o agentūra nesuteikia jokių socialinių garantijų. Informantas, susiradęs darbą per įdarbinimo agentūrą Londone 2002 metais, prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, pasakoja:

„Tai agentūrai nieko nereikėjo mokėt, bet jie mokėdavo tą atlyginimą – minimumą. <...> Agentūra mokėdavo. Duodavo čekius, nes aš kai nueidavau pas darbdavį, aš jau buvau kaip legalus darbuotojas. <...> [Ne per agentūrą dirbę] šiek tiek daugiau [gaudavo], bet tai nebuvo labai daug. <...> Agentūroj dirbau iki 2004 metų gal rugsėjo mėnesio kažkur, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą 2004 gegužės 1-ą, ir nuo pat pirmos dienos, kai įstojo į Europos Sąjungą, iš karto legalizavausi, gavau ten tą „National Insurance“ numerį. [Iki to neturėjot nė draudimo, o darbo sutarties?] Iki to laiko neturėjau, ne. <...> Su ta agentūra tik buvo sutartis, bet jinai tokia: kiek tu nori, tiek tu ten dirbi. <...> Ten nėra jokių garantijų, absoliučiai.“ (Respondentas Nr. 2)

Respondentas Nr. 3 taip pat minėjo, kad, dirbdamas per agentūrą, darbuotojas gauna tik dalį algos, nes algą moka ne darbdavys tiesiogiai, o pati agentūra.

5. Darbuotojų išnaudojimas ir prekyba žmonėmis priverstiniam darbui

5.1. Darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymiai

Minėta, kad šis tyrimas analizuoja prekybos žmonėmis priverstiniam darbui reiškinį platesniame darbuotojų išnaudojimo kontekste. Todėl šis skyrius pradamas nuo trumpo darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymių⁷⁴, išaiškėjusių atliekant tyrimą, aprašymo.

Kai kurie Lietuvos piliečiai, dirbdami užsienyje, patiria išnaudojimą darbe. Dažnai šie darbuotojų išnaudojimo atvejai nėra visiškai suvokiami kaip išnaudojimas. Šiame skyriuje aprašomi atliekant tyrimą nustatyti darbuotojų išnaudojimo dirbant užsienyje rizikos veiksniai.

Dažniausiai tai yra darbo laikinumas, valandinis darbas, „bandomasis laikotarpis“, už kurį alga nemokama arba mokama labai maža, prastos apgyvendinimo sąlygos ir pelnymasis iš nuomos, ne viso sutarto atlyginimo mokėjimas, socialinių garantijų nebuvimas ir darbo sutarties nepasirašymas, viršvalandžiai, už kuriuos nemoka, taip pat sunkus ir kenksmingas sveikatai darbas⁷⁵.

Viena iš problemų, su kuriomis susiduria lietuviai migrantai dirbdami užsienyje, yra ta, kad jiems yra suteikiamas tik valandinis, trumpalaikis arba laikinas darbas. Vienas respondentas, prisimindamas savo patirtį Vokietijoje, pasakoja:

„Po 10 dienų aš pasidomiu – kol kas nieko, sako, gal dar 2 savaites reikės laukt. <...> tris dienas aš ten pradirbau ir radau raštelį an durų, kad jūsų paslaugų nereikia. <...> Atvažiuoju aš į kontorą ir pasirodo, kad čia buvo laikinas darbas. Buvo avralas, gavo skubų darbą, paskambino į firmą ir davė skubų užsakymą. Sako, paskambinkit pirmadienį (buvo penktadienis). Paskambinau, man pasakė, kad darbo nėra.“ (Respondentas Nr. 7)

Taip pat labai dažnai darbdaviai taiko „bandomąjį laikotarpį“, per kurį darbuotojams arba mokama labai mažai, arba apskritai nemokama:

„Man tiktai 15 eurų į dieną mokėdavo. <...> Ir aš per 4 dienas supratau, kad jie elementariai mane apgavo ir kad pinigų čia neuždirbsiu.“ (Respondentas Nr. 7).

Kitas darbuotojų išnaudojimo požymis yra prastos gyvenimo sąlygos ir naudos gavimas iš nuomos, kai darbdavys darbuotojams suteikia gyvenamąją vietą, tačiau neretai nuoma kainuoja daugiau, negu darbuotojas uždirba:

⁷⁴ Taip pat žr. ILO 2005 ir ILO 2009.

⁷⁵ Žr. 3 priedo 2 lentelę.

„Gyveno šituose karavanuose, irgi – labai prastos sąlygos, buvo labai nepatenkinti: tiek dėl darbo, tiek gyvenimo sąlygomis.“ (Ekspertas Nr. E3)

„Nueinam į tą bendrabutį, pas bendrabučio savininką, reikia už mėnesį susimokėti, virš dar plius, jei tu čia pabėgsi (jų apsidraudimui). Kai tas vaikinukas išvažiuoja [kuris pasitiko], aš tik tada įeinu į kambarį, kur aš turėsiu gyvent. Įeinu ir pašiurpstu. <...> Kambarys <...> 6 langai buvo, paskaičiavau. Šviesos nėra, šildymo nėra, čia lapkričio galas. Pastatytos 2 lovos, patalynės nėra. Ten sako: va čia parduotuvė yra, nueik ir nusipirk. <...> 200 eurų už mėnesį. <...> Jei nuomočiausi 1 kambarį arba 1 kambario butą pas vokiečius, tai būtų 250 eurų per mėnesį. <...> Tada aš galvoju: nueisiu į virtuvę. Užėjau, apėjau ir supratau – taip, ten tiesiog šiukšlės. Tada eidamas pakeliui kojom prasistumdžiau pro tas šiukšles, prie kriauklės indų daug nešvarių ir t. t. <...> Po to, sakau, nueisiu į dušą. Nuo to karto, kai jis buvo pastatytas, jis nebuvo nė karto pavalytas ar plautas.“ (Respondentas Nr. 7)

Taip pat darbuotojai yra apgaulinėjami ir jiems nemokama visa pažadėta alga:

„Pasakydavo vieną atlyginimą, o paskui sumokėdavo mažesnę tą atlyginimą. <...> Jis [mano vyras] turėjo gal šimtą ar du šimtus svarų susitaupęs per pusę metų. Tik tai.“ (Respondentas Nr. 3)

„Jie nemoka pažadėto atlyginimo.“ (Stebėjimas Nr. 4)

Pasitaiko, kad darbo sutartys nėra pasirašomos ir darbuotojai dirba nelegaliai:

„Ne, jokios sutarties aš neturėjau. Jie užsirašė kažką ten. Mano adresą, ten vardą pavardę pasiėmė, bet aš jokios sutarties, nieko aš [per dešimt metų] neturėjau niekada. Bet ten jau buvo anglų agentūra normali, ten jinai ilgai jau egzistuojanti buvo. Jinai ir dabar egzistuojanti.“ (Respondentas Nr. 3)

Kavinėje dirbo nelegaliai, nors pati šitaip neįvardija. Pasakojo, kad po vieno ilgo savaitgalio grįžus iš Lietuvos į Londoną kavinėje jai buvo pasakyta, jog ji čia nebedirba. Šitaip ji neteko darbo ir alga jai buvo sumokėta tik vėliau, nes indai, kurių kavinėje ji dirbo, buvo „pažįstamų pažįstami“, todėl po kurio laiko pinigų atidavė. (Stebėjimas Nr. 4)

Dažnai darbas yra fiziškai labai sunkus, o darbo sąlygos yra kenksmingos sveikatai. Taip pat pasitaiko atvejų, kai darbuotojai neturi jokio sveikatos draudimo:

„Fabrike pamaina trunka 12 valandų, atsisėsti draudžiama, visą laiką reikia stovėti.“ (Stebėjimas Nr. 3)

„[Duonos sandėlyje Vokietijoje] šaldytuvas. Prie to šaldytuvo durų aš stoviu. Ten [lauke] 12 laipsnių šilumos, gerai, bet tu sėdi šitam skersėjyje. Susirgsi ir sėdėsi tokiam barake. Kas tave iš ten ištrauks?“ (Respondentas Nr. 7)

Darbuotojai dirba viršvalandžius, tačiau už juos nėra mokama:

„Iš pradžių gal rašydavo mažiau valandų <...> bet dirbdavo daugiau.“ (Respondentas Nr. 3)

„Valandų dirbdavom daug, iš tikrųjų. <...> [Dirbdavot ilgiau, sumokėdavo?] Ne.“ (Respondentas Nr. 4)

Atliekant tyrimą taip pat gauta informacija apie merginų išnaudojimą narkotikų gabenimui ir finansinį išnaudojimą, kai lietuvė moteris pasiima paskolas, o pinigų naudoja vyras (draugas) – trečiųjų šalių pilietis.

Šiame skyriuje aptarti darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymiai buvo identifiukuoti tyrimo (interviu ir stebėjimų) metu. Tokia yra bendra lietuvių migrantų užsienyje patirtis. Atkreiptinas dėmesys, kad visi tyrime dalyvavę ekspertai buvo susidūrę su mažiausiai vienu iš aptartų darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymių.

5.2. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje

Tyrimo duomenys patvirtina, kad dažniausiai nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui nukenčia socialiai pažeidžiamos žmonių grupės ir, jei neskaičiuotume prostitucijos atvejų, prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukos yra dažniau vyrai negu moterys, ir dažniausiai arba labai jauni, arba pagyvenę.

Moterys, prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukos, yra identifikuojamos retai. Tyrime dalyvavę ekspertai nurodo:

„Moterys pas mus daugiau prostitutės, arba nusikaltimams vykdyt, bet darbinis išnaudojimas, kol kas – aš taip manau, yra būdingas tik vyrams. Aišku, yra ir moterų, bet kol kas kreipiasi tik vyrai.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Vienintelė moteris, kuri buvo iš Vilniaus. Ir pirminę informaciją mes gavom iš jos labai atsitiktinai. Tai buvo pakankamai išsilavinus moteris, kuri suprato, kad čia yra tikra prekyba. Jinai ir pasakė tai. Jinai vienintelė.“ (Ekspertas Nr. E2)

Dauguma prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų yra iš asocialių šeimų arba priklauso socialinės rizikos grupėms (teisti, neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos, priklausomi nuo alkoholio ir kt.):

„Daugelis jų buvę asmenys, kurie niekad nebuvo ginami, tai paprastai žmonės, kurie neturi savo gyvenamosios vietos arba patys jau buvo padarę nusikaltimus, tai gali būti žmonės su tam tikrom priklausomybėmis.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Tipiška auka darbui tai yra: asocialus, be išsilavinimo, nemokantis kalbų, linkęs į alkoholį, gal ir anksčiau teistas nemažai.“ (Ekspertas Nr. E2)

Ekspertai pastebi, kad socialinės aukų charakteristikos linkusios keistis ir dabar pasitaiko prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų miestiečių. Anksčiau dauguma aukų buvo kaimo vietovių gyventojai:

„Kai dirbau su jaunučiais vaikinukais, tai buvo iš gilių kaimų. Dabar matom, kad tai Šiauliai, vis tiek tai nėra kaimas, tai jau miestas, tai reiškia, kad yra ir iš didesnių miestų.“ (Ekspertas Nr. E1)

Minėta, kad šiuolaikinė prekyba žmonėmis priverstiniam darbui pasireiškia įvairiomis formomis:

„Nėra taip, kaip visi įsivaizduoja, kad jei yra vergovė, tai jį laiko ten narve uždarytą. Aišku, yra kažkur šalių, kur taip ir vyksta, bet Vakarų Europoj tas dalykas <...> civilizuotesnis yra. <...> Nėra atviro smurto jau šiais laikais arba labai retai pasitaiko, bet apgaulė, jinai daug kur egzistuoja.“ (Ekspertas Nr. E2)

Atliekant tyrimą surinkti duomenys rodo, kad visais atvejais aukos buvo verčiamos dirbti apgaule, o kai kuriais atvejais bauginamos fizine prievarta:

- Fizinė prievarta ir žmogaus orumo žeminimas:

„Ir kai girdi tas istorijas, ir ypač to vieno vyruko, kur Ispanijoje buvo išnaudojamas, kaip jisai buvo grandinėm rakinamas ir kaip šeimininkas pamatęs, kad jis nieko nedaro, buvo girdomas alkoholiu, kaip buvo pratinamas prie alkoholio, kaip jis pabėgo, metus laiko valkatavo ir paskui vėl sugrižo pas jį: tai ką jis čia – gal nukertam kardu koją ar ranką? Ir kai tai girdi, tai irgi labai baisu yra. Kaip jį mušdavo, degindavo kaip kokį, ir tai baisu, nes supranti, kad tai liečia žmogaus orumą.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Buvo tokių, kad mušdavo. Nes atsisakydavo atidirbti ir... Atseit, kol tu man neduosi pinigų – aš neisiu. Juos sumušdavo tie ukrainiečiai, nes ten buvę sportininkai kažkokie.“ (Ekspertas Nr. E2)
- Apgaulė, dirbtinių skolų suformavimas ir algos nemokėjimas:

„Vienas kiekvieną savaitę gaudavo po 10 eurų. Ta skolų sistema juos ir laikydavo vergovės sąlygomis. Tas vyrukas negaudavo nieko, kažkaip pasirodė, kad jis blogai karmo kažkokius ūglius. Ir su šortais, basas ir su maikute buvo išspirtas. Tai reiškia, jis nieko negaudavo.“ (Ekspertas Nr. E1)

„Žmogus yra laikomas apgaule. Tai yra ta pati smurto forma.“ (Ekspertas Nr. E2)

„Apgyvendina ten tuose barakuose, tom baisiom sąlygom. Ir jiems būna pasakoma: čia tave atvežė – aš mokėjau už tavo kelionę ir tu man jau esi skolingas – jau yra paskelbiama, kad jis jau skoloj. Po to tos skolos – jos niekur neišnyksta, nes yra susigalvojama įvairiausių prižasčių, kaip tą žmogų nubausti: ar jisai išgėrė, ar ką – ta skola tikrai ten didėja. Ir jam yra pasakoma: tu turi atidirbti tris mėnesius už tą skolą savo, o paskui jau bus su tavim pilnai atsiskaityta. Jisai – šventai tikėdamas – dirba ten tuos tris mėnesius. Praeina tie trys mėnesiai ir jam

vėl yra sakoma: nu tu dar tris mėnesius padirbk ir aš su tavim atsiskaitysiu. Jis vėl dirba, po mėnesio vėl ta pati daina. Tai vieni pabėgdavo, o kiti šventai tikėdavo.“ (Ekspertas Nr. E2)

„Būčiau dirbęs ir būčiau jam likęs skoloj. <...> Ne, iš viso nieko [nesumokėjo].“ (Respondentas Nr. 5)

Atliekant tyrimą surinkta informacija apie prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje atvejus rodo, kad aukos dirbo Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Norvegijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Olandijoje, Čekijoje, Suomijoje, taip pat yra nukentėjusiųjų ir už Europos ribų. Be abejo, prekybos žmonėmis priverstiniam darbui reiškinys paplitęs gerokai plačiau negu tik minėtose valstybėse, o šie atvejai yra tik maža didelės problemos dalis.

Per interviu surinkta informacija rodo, kad dauguma prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų dirbo žemės ūkyje, statybose ir gamyklose. Atliekant tyrimą buvo nustatyti retesni prekybos žmonėmis atvejai, kai aukos rinko labdarą, dirbo mašinų plovyklose ir remontavo turizmo inventorių. Taip pat iš kelių šaltinių buvo gauta informacija apie prekybą merginomis verčiant jas ištekti už trečiųjų šalių piliečių (žr. 6 lent.).

6 lentelė. *Atliekant tyrimą gauta informacija apie ekonomikos sektorius ir valstybes, kuriose dirba prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukos*

Šalys	Sektorius	Informacijos šaltinis
Ispanija	Žemės ūkio darbai šiltnamiuose ir plantacijose Seksualinis išnaudojimas	Ekspertas Nr. E1 Ekspertas Nr. E2 Ekspertas Nr. E9
Jungtinė Karalystė	Darbai žemės ūkyje, statybose, gamyklose Fiktyvios vedybės su trečiųjų šalių vyrais Labdaros rinkimas	Ekspertas Nr. E1 Ekspertas Nr. E2 Ekspertas Nr. E9 Respondentas Nr. 3 Respondentas Nr. 1 Stebėjimas Nr. 1
Airija	„Ten iš viso darbo negavo, buvo uždaryti ir buvo neaišku, kam laikomi. Ir buvo žadėtas, gal gamykloj darbas – kažkas tokio. Pabėgo.“	Ekspertas Nr. E1
Norvegija	Kriminaliniai nusikaltimai – nepilnamečiai vežami vogti Medinių namų rentimas	Ekspertas Nr. E2 Ekspertas Nr. E8
Olandija	Kriminaliniai nusikaltimai – nepilnamečiai vežami vogti Darbas mašinų plovyklose	Ekspertas Nr. E2 Respondentas Nr. 5

Šalys	Sektorius	Informacijos šaltinis
Japonija, Australija, Malaizija	Seksualinis išnaudojimas	Ekspertas Nr. E2
Vokietija	Turizmo inventoriaus remontas Seksualinis išnaudojimas	Ekspertas Nr. E8 Ekspertas Nr. E9
Čekija	Darbai žemės ūkyje, statybose, metalo pramonėje, gamyklose	Ekspertas Nr. E2
Švedija	Darbai statybose	Ekspertas Nr. E9
Suomija	Uogų rinkimas	Ekspertas Nr. E7

Tyrimo metu buvo surinkta keletas nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis priverstiniam darbui istorijų. Šios istorijos buvo surinktos dvejopai:

- tiesiogiai – interviu dalyvavę nukentėjusieji patys papasakojo savo patirtį;
- netiesiogiai – aukų istorijos buvo perpasakotos nevyriausybinų organizacijų ir kriminalinės policijos darbuotojų, dirbančių su aukomis ir žinančių jų patirtį.

Apibendrinti duomenys pateikiami toliau esančioje lentelėje.

7 lentelė. *Atliekant tyrimą nustatyti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejai*

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
1	Airija	Žmonėms buvo pažadėtas darbas Airijoje fabrike, nuvykus į Airiją jie buvo užrakinti patalpoje, mušami. Žmonėms pavyko pabėgti, jie kreipėsi į vietos policiją: „[Airijoje] buvo uždaryti ir buvo neaišku, kam laikomi. Ir buvo žadėtas, gal gamykloj darbas – kažkas tokio. Pabėgo. <...> Jie ten pakankamai gavo – mušami buvo. Kažkam tai ruošiami – jie patys nesuprato kam. Jie labai išsigando ir pabėgo. Pabėgo iki policijos, ten tyrimas pasibaigė teismu – ne prekyba žmonėmis, o sukčiavimas, apgavystė dėl darbinio pasiūlymo. Tai taip ir baigėsi.“	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E1 („Caritas“)
2	Čekija	Trejus metus žmonės buvo gabenami į Čekiją dirbti įvairiuose ekonomikos sektoriuose, jie buvo išnaudojami kriminalinių ukrainiečių grupių, jiems nebuvo mokama alga: „Gal 2007 metais <...> Čekijos Respublika, ten buvo virš 100 lietuvių išvežta, ten gal tris metus juos vežė – perduodavo ukrainiečių nusikalstamoms grupuotėm ir tie juos išnaudodavo <...> [Dirbdavo] įvairius darbus:	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E2 (Kriminalinė policija)

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		žemės ūkis, statybų sektorius, metalo pramonė, legalių gamyklos. <...> Vienas net 9 mėnesius iškentėjo, bet paskui suprato, [kad jam nieko nemokės], išėjo, per du mėnesius užsidirbo pinigų kelionei ir grįžo į Lietuvą. Buvo, kad žmonės pėsti grįžo. Vienas net be kojos – koją prarado, ją jam amputavo – pėsčias parėjo vos ne iš Čekijos Respublikos.“	
3	Čekija	<p>Žmonės išvyko dirbti į Čekiją pagal darbo diržos skelbimą, jų judėjimo laisvė buvo suvaržyta, jie buvo verčiami dirbti viršvalandžius, gyvenimo sąlygos buvo pasibaisėtinos:</p> <p>„Yra pasitaikę praktikoj, kad yra išvykę į Čekiją į vieną fabriką ar sandėlį. Skelbimas buvo per mus ir, pasak žmogaus, nebuvo sudaryta sutartis, ir neaišku kodėl. Mes tada nutraukėm sutartį ir bendradarbiavimą, nes ne vienas nusiskundimas tada buvo. <...> Kad nedirba, gyvena kažkur uždarytoje teritorijoje, laisvai judėti negali ir panašiai. <...> Prieš metus maždaug.<...> [Skundėsi] keli. Kiti patys nuvykę matė, kad ten yra prastos sąlygos ir iš karto grįžo. Vieni žmonės kažkur porą savaitių padirbo – vien dėl prastų labai sąlygų ir tokio išnaudojimo. <...> Neturėjo pasirinkimo, ar išvykti iš tos teritorijos, kad ten, kur juos apgyvendino, nei transportas viešas nevažiavo – kažkokia atskira teritorija. Tai kaip ir suvaržymas. <...> [Sutartį] turėjo, taip, turėjo. Vis tiek sutarty numatytos kažkur 8 valandos, o turėjo dirbti daug ilgiau ir naktinėje pamainoj.“</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E3 (Vilniaus darbo birža)
4	Vokietija	<p>Trys vaikinai rado skelbimą apie sezoninį darbą Vokietijoje vasaros laikotarpiui. Reikėjo remontuoti turizmo inventorių – valtį. Už darbą jiems nebuvo mokama, jie neturėjo pinigų maistui nusipirkti, valgyti gaudavo kartą per dieną. Vaikinai neturėjo nei darbo sutarties, nei draudimo:</p> <p>„Trys berniukai – du iš [mini Lietuvos rajoną], vienas – iš [mini miestelį]. Tas, iš miestelio – studentas [mini universitetą ir studijas]. Ir tie trys berniukščiai išvažiuoja į Vokietiją pagal skelbimą, esantį Lietuvoje. Patys skelbimą susirado. <...> Ir jie ten išvažiavo: prižiūrėti valtį ir visokią plaukiojimo turizmo įrangą. Ir vienas iš darbų buvo valtį skusti, valyti ir dažyti. Situacija buvo tokia: jie nuvažiavo, jiems ten sutvarkė dokumentus (vokiškai parašyta, ką jie ten susigraibė, susigaudė), dokumentų neatėmė – viskas ten buvo gerai. Gyveno namuke, buvo namukas kažkoks tenai – visus tris ten apgyvendino, buvo ten jiems ir pietų metas. Jie ten vietoje nuėdavo į</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E8 (Vyrų krizių centras)

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		<p>turizmo bazę (turistų) ir ten pavalgydavo – vieną kartą jie galėdavo pavalgyt, toliau jau už dienpinigius jie galėdavo ir daugiau valgyt, bet, kaip jie sakė, tie dienpinigiai nyko. Pirmą savaitę tų dienpinigių buvo, antrą savaitę jiems pasakė, kad nėra iš ko mokėti, nes jie neįvykdė normų, dar vieną savaitę dirbo jau visiškai nieko neturėdami. O [mini vaikinų vardą] turi astmą. <...> Tas, kuris išvežė, buvo lietuvis. Jie bendraudavo paskui su vokiečiu, kuris neblogai kalbėjo rusiškai. <...> Valgyt, kaip jie sako: mes pavalgydavome vieną kartą per dieną, bet jie paaugliai bernai, tai jie nori pavalgyt. Na, neužtekėdavo jiems ten to maisto, bet sąlygos nebuvo ten pačios baisiausios: vandenukas buvo – buvo kur nusipraust. Tai va, jam prasidėjo astmos priepuoliai ir ten draugai suorganizavo jam per kažkokį kitą žmogų, kad jį nuvežtų į artimiausią ligoninę. Kai nuvežė į ligoninę, jo nepriėmė, nes draudimo nėra. Tada jie suprato, kad jie neįdarbinti nei kažkur tai egzistuoja. <...>. Tai pasirodo, kad tas lietuvis, kuris juos ten pastoviai veža, ten jo geras bičiulis. <...> Pinigėliai jiems buvo menki. <...> Tėveliai iš [mini miestelių] nuvažiavo į ligoninę ir pasiėmė, sumokėję už ligoninės išlaidas labai didelius pinigus. Tie kiti du berniukai – ne kartu su juo, bet irgi neužilgo parvažiavo – nieks jų nesulaikė, nepasakė, kad negali išvažiuot. Tiesiog pasakė: nepatinka – galite būti laisvi. Apie algą ar kažkokį atlygį išvažiuojant – nebuvo jokios kalbos. <...> Skelbimą rado internete. Buvo parašyta, kad Vokietijoje vasaros darbams turizmo kažkokiais agentūrai, reikalingi jauni berniukai, gebantys su vandens turizmo įranga dirbti. Va toks skelbimas. Ir jie iš čia išvažiavo. <...> [mini vardą] ne pilną mėnesį išbuvo, nes astmos priepuolis ten prasidėjo, o tie kiti berniukai – truputį virš mėnesio, nes jie dar gydėsi savaitę ten. Žodžiu, šiek tiek virš mėnesio.“</p>	
5	Norvegija	<p>Profesionalūs statybininkai važiuoja į Norvegiją rėsti medinius namelius. Yra išnaudojami, jiems nemokama alga, judėjimo laisvė yra suvaržyta, gyvenimo sąlygos varganos:</p> <p>„[Mini vardą] pas mus yra toksai, kuris yra stipriai nukentėjęs. Situacija yra tokia: jis jau ne vieną kartą važiuodavo kartu su brigada iš Lietuvos į Norvegiją rėsti namelius („Rentimas“ vadinasi). <...> Ten irgi reikia ne bet kokių žmonių, o nusimanančių, gebančių dirbti staliaus darbus. Ir ten sakė – komanda, tikrai sugebanti dirbti ir dirbanti tokius darbus. Ir įsivaizduokit: metai iš metų jie yra ten taip išnaudojami, alga jiems yra mokama beveik nulis algos. Atsiskaito ten lietuvis rangovas. <...></p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E8 (Vyrų krizių centras)

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		<p>Tai pasako, kad mes neįvykdėm plano, tai rado brokas tas norvegas ir taip, sako tas lietuvis, jis atsiskaitydavo, bet ne tiek, kiek buvom sutarę. <...> Jie gyvendavo tuose vagonėliuose statybininkų po 3–4 žmones vasarą – sezono darbams – namelių rentimui. <...> jie ten nebuvo niekur įdarbinti, neturėjo jokių sutarčių ir iš vis jokių dokumentų, tiesiog jie važiavo užsidirbti. <...> Vienu metu dirbo 6–8 žmonės viena brigada, o jie, kiek aš suprantu, dar ir kinta, nes tiek nemoka, kiek atrodo. Ir vėl – kiti atvažiuoja, bet specialistai. <...> Tas [mini vardą] ten du mėnesius ištvėrė, bet irgi neištvėrė. Neištvėrė, nes praktiškai ten cigaretes atveža ir truputį alaus atsigert, ir viskas. Ir vis sako: Norvegijoje labai brangu, alkoholis labai brangus, cigaretės labai brangios – paskaičiuokit, vyrai, kiek čia maistas kainuoja, kiek pragyvenimas ten tas kainuoja. O tas maistas, kaip ten vyrai jį vadino: davinys. Ten kruopų kažkokių išsivirt. <...> [Vagonėliuose] buvo keturiese. Buvo laikas, kai buvo šešiese. <...> Ten nėra kur nuvažiuot [maisto] nusipirkti. Ten gali sėst į automobilį ir važiuot iki pagrindinės parduotuvės, kažkur 30–40 km. <...> Ne, jie patys nė karto nevažiavo, bet jie gali paprašyti ten dirbančių kitų žmonių (norvegų, pavyzdžiui), kurie ten važiuoja iš darbo ir parvažiuoja į darbą, jie gali paprašyti, bet jie neturi iš ko paprašyti, nes pinigų neturi. <...> Pavyzdžiui, [mini vardą] nedavė, jis nebuvo gavęs nė lito iki pat išvažiavimo namo. Kai jis pasakė, kad išvažiuoja, su juo atsiskaitė, neva atskaičiavus, nežinau, kokių ten: broką (kaip sakė), neįvykdyto plano, jų transportavimo išlaidas, jų dokumentų tvarkymo išlaidas, maisto išlaidas ir to vagonėlio gyvenimo išlaidas, ir viską suskaičiavus, kaip jis pasakė: jie man davė, kad pargrįžti namo.“</p>	
6	Olandija	<p>Buvo pažadėtas darbas Olandijoje ūkyje. Už darbą mokama nebuvo, o savininkas aiškino, kad visada pas jį atvažiuoja kas nors padirbėti už maistą ir pastogę:</p> <p>„Žmogus, jam gal kokį 60 ar 60 su virš metų, o jo sūnui (jis 69 gimimo, tai jam – 43 ar 44 metai). Tai pirmiausiai išvažiavo tas sūnus į Olandiją, į kažkokį ūkį dirbti. Tai tam ūkyje, sakė, kad visokius aš čia darbus dariau (kaip lietuviai - viską moka). Ir sakė, kad aplinką aptvarkiau ir ūkyje visokius darbus dariau, ūkio darbus, ir dažiau patalpas, t. y. visokius darbus. Gyveno tam ūkiniam pastate, bet nesakė, kad ten jis blogas – ūkiniam pastate buvo kambarėlis ir jis jame gyveno. Ir sako: man bedirbant (aš tris mėnesius jau ten dirbau) aš pradėjau reikalauti pinigėlių, nes man ir reikia, aš jau gal ruošiuosi ir namo. Nes jei aš būčiau nepasakęs, kad gal aš jau namo važiuoju,</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E8 (Vyrų krizių centras)

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		<p>tai niekas ten ir nesako: ateik, va čia alga tavo kokia tai. Aš laukiu laukiu mėnesį, laukiu laukiu antrą – visokius darbus dirbu. Taip, aš pavalgęs, taip, man cigarečių duoda, taip, šeima ten porą kartų važiavo į miestą ir pasiėmė, bet nieko nepasiūlė, kad ten pirkt ką. Žodžiu, elgėsi su juo, nežinau, kaip čia pasakyti. <...> Tai tokia situacija ir buvo. Jisai nieko negavo ir parvažiavo čia, į Lietuvą. <...> Ten jie sakė, kad pastoviai pas mus kiekvienais metais atvažiuoja iš Lietuvos koks nors žmogus pagyventi.“</p>	
7	Jungtinė Karalystė	<p>Du jauni žmonės dirbo Jungtinėje Karalystėje, už darbą jiems nebuvo mokama, jie buvo mušami ir verčiami vogti. Jaunuoliai pabėgo ir kreipėsi į Lietuvos Respublikos ambasadą:</p> <p>„Anglijoj prieš du mėnesius irgi padėjau jiems parvažiuoti – tėveliai jų iš kaimo. <...> Jie vergiškai buvo įdarbinti – mergaitė ir du berniukai. Ir už tai, kad jie nedirbo – jie buvo mušami, paskui jiems pasakė, kad jie turi vogti, nes jie turi atstatyti neva kažkokį tai biudžetą – neaišku kokį. Jie kelias paras miegojo gatvėj. Kada jie jau nuėjo Anglijoj į Lietuvos ambasadą, susirado, tik tada juos parvežė į Lietuvą.“</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E8 (Vyrų krizių centras)
8	Vokietija	<p>Žmogus dirbo Vokietijoje du mėnesius, jam nebuvo mokama alga. Atsidūrė vargšų prieglaudoje nežinodamas, kur jis yra:</p> <p>„Išvažiavo lyg ir žinodamas kur, o atsirado nakvynės namuose, be nieko, Vokietijoje, vyras. Paskambino žmona. Aš klausiu: kaip jisai susisieks? Ji sako: davė praeivis (moteriškė) paskambinti, ten žmonės geresni nei pas mus Lietuvoj. Jis pasakė, kad nežino, kur randasi, bet žino miestą tiktai, žino, kad jį atvedė į tuos nakvynės namus Vokietijoje, ir žino, kad jis be nieko. Jis Vokietijoje pradirbo du mėnesius ir jam ten niekas nieko nesumokėjo, ir jis nežino, ką daryti ir kur kreiptis, nes tam mieste nėra mūsų konsulato ar mūsų ambasadų. Ir tokių yra nemažai.“</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E9 (Dingusių žmonių šeimų paramos centras)
9	Švedija	<p>Lietuvis, gyvenantis Švedijoje, kviesdavo savo pažįstamus atvykti dirbti, juos apgaudavo, išnaudodavo, algos nemokėdavo:</p> <p>„Buvo ten kaip konevejeris. <...> išvažiavo du, iš pradžių buvo geri draugai – labai geri, nuo vaikystės. <...> Ir pradėjo jisai kviesti savo draugus. Rodyti nuotraukas per internetą, savo butą.<...> Sakė, kiek ten uždirba, ir sakė, kad jis gali parūpinti, nes ten kaip tik sezonas ateina. Ir tas sako: aš išvažiavau, žinodamas, kad ten mano</p>	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E9 (Dingusių žmonių šeimų paramos centras)

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		<p>draugas su žmona, – aš visus pažįstu. Išvažiuo. Reikėjo važiuoti dirbti į kažkokią tai salą ir ten kažką statyt reikėjo. Ir jei į tą salą nuvažiuoji, reikia ten sėdėt tris mėnesius. Dirba tenai žmogus ir žino, kad už pinigus, – kur tu ten paspruksi? Kai atėjo atlyginimas, aš sakau: labai jau mažai kažkodėl. Tai sako: va, užsakovas dabar neduoda, bus vėliau. Ir kai baigėsi darbas, sako: gal vėliau ir atsiysi, nes dabar jisai pinigų neturi. Ir paskui paaiškėjo, kad taip jisai visus draugus jau apgavo, jis buvo ne pirmas toks. Bet nė vienas draugas neprisipažino, turbūt nenorėjo, kad juoktųsi kas nors. Ir tų pinigų taip ir nedavė.“</p>	
10	Jungtinė Karalystė	<p>Žmonės dirbo Jungtinėje Karalystėje, buvo perkeliami iš vietos į vietą, nesorientavo, kur jie yra, iš jų buvo atimti dokumentai. Į Jungtinę Karalystę jie buvo atgabenti užverbavus juos tiesiogiai jų kaimuose (asmuo atvyko į kaimą su autobusu, įtikino važiuoti uždarbiauti ir nugabeno į Jungtinę Karalystę):</p> <p>„Jis kažkaip ten prisiskambino ir pasakė, kad jis neturi paso ir pasų neturi nė vienas iš jų, kada tas čigonas išvežė į Londoną, jis paėmė pasus, nes reikia perduoti darbdaviui. <...> [Sako, kad] aš pats nežinau, kur aš, nes mus vežioja į vieną fabriką, paskui į kitą fabriką ir į kitą miestą. Labai viską keičia.“</p>	<p>Netiesioginis – Ekspertas Nr. E9 (Dingusių žmonių šeimų paramos centras)</p>
11	Olandija	<p>16 metų vaikiną rado skelbimą, siūlantį darbą Olandijoje. Dirbo mašinų plovykloje, algos negaudavo:</p> <p>„Pradžioj aš ten bandomąjį laiką dirbau. <...> Skelbime buvo darbas užsienyje – Olandijoje, atlyginimas – 5 000 litų. <...> Lietuvoj tarpininkas kažkoks buvo. Aš savaitei, tipo, bandomajam laikui, bet dirbau mėnesį laiko ir realiai tą mėnesį dirbau už dyką. Ten aš viską mokėjau, dirbo ir nelietuviai – išsižioję buvo, kaip aš ten dirbau. <...> Už kelionę man reikėjo pačiam susimokėt. <...> Aš buvau pas draugus, ten, realiai, man ten pasisekė. Mano draugai ten gyveno, tai ir aš ten gyvenau. <...> Jei aš neturėčiau buto, tai aš būčiau važiuavęs per tą žmogų ir nebūčiau uždirbęs, nes, kaip supratau, būčiau dirbęs ir būčiau jam likęs skoloj. Ir jei aš būčiau norėjęs išeit, tai jis man būtų sakęs, kad atidirbčiau jam, nes esu skoloj, ir neišku, kiek ten tos skolos. <...> [už mėnesį] ne, iš viso nieko [nesumokėjo]. <...> Olandijoje, ten normalu, kad darbe turi aprūpinti maistu per dieną. Pamaitindavo, aš nieko negaliu pasakyt.“</p>	<p>Tiesioginis – Respondentas Nr. 5</p>
12	Jungtinė Karalystė	<p>Jauna pora rado skelbimą, siūlantį darbą pašte Jungtinėje Karalystėje. Jie atvyko į Jungtinę Karalystę ir buvo</p>	<p>Tiesioginis – Respondentas Nr. 1</p>

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
		<p>užrakinti bute, vėliau išvešti dirbti, tačiau kur konkrečiai, jie nežinojo. Dirbo kiekvieną dieną po 12 valandų ir gaudavo tik kelis svarus atlygio, kurio neužteko maistui nusipirkti. Gyvenimo sąlygos buvo pasibaisėtinos. Mergina per pusę metų neteko 25 kg svorio. Kadangi neturėjo pinigų nusipirkti bilietui į Lietuvą, susitarė su krovinius vežančiu vairuotoju, kad sumokės grįžus į Lietuvą. Lietuvoje jos laukė tėvai. Jie ir sumokėjo už kelionę:</p> <p>„Kai atskridom, mus pasitiko, ir kai važiuom į tą butą, tai mus užrakino. <...> Ten lietuvių yra labai daug ir jie pasidarė tokių versliukų, kaip, pavyzdžiui, labdara. Drabužiai, nereikalingi daiktai ir paskui išsiuntinėja į Europą į visokias ten piguškes kaip labdarą. Bet jie surenka nemokamai pas anglus. O jau į Europą, į Lenkiją visokią, Latviją jie jau parduoda. Ir mes atvažiuom visai ne ten ir visai ne tam. Man panika iš karto. Ten reiškęs ryte tau duoda žemėlapiį ir eik. Duoda dar tokias skrajutes (reklamas tokias) – paaukokit, ten vargšams žmonėms – toks tekstas parašytas. <...> Labai sumažėjo jau ten tų durų skaičius ir visai, visai tos algos – tik už butą užsimoki ir tau 10 svarų lieka. Gyvenk savaitę, kaip nori. Ir darbo nebuvo <...> [Po to] mes į tą Mančesterį nuvažiuom – padirbom mėnesį, o ten dar baisiau buvo, nes pradėjo vest į kalnus. Ten kalnuotos tokios vietos. Ten duodavo gerai tų rūbų, bet apvaikščiok ten tuos kalnus. Vien kalnais, kalnais, kalnais – labai sunku buvo. Tas šeimininkas to viso vaabše nenorėjo mokėt. <...> Pirmą savaitę kaip paskatinimui normaliai mums užmokėjo, kokie 300 svarų. <...> O paskui po 50 – tipo, nėra darbo. <...> ir nedavalgęs, ir nedamiejojęs. Buvo laikas, kai pas mus 2 savaites nebuvo dujų, nei karšto vandens. <...> tu nueini miegot, o kiti už sienos triukšmauja. Ten reikėjo keltis už 4 valandų. Būdavo, kad užvalgai ir užmiegi – sėdėdama. <...> Mes 3-jų kambarių bute, ne – 2-jų, nes svetainė buvo kartu ir ten 3 žmonės gyveno. Viso 9 žmonės gyveno tokiam bute. Ten ir gerdavo, ir rūkydavo – tu neturi kur eit daugiau. <...> Pusę metų aš ten atsikankinau, buvo sunku dirbt. Aš negalvojau, kad buvo lengva dirbti, bet negalvojau, kad taip sunku: išmiegot niekas neduodavo, pailsėt, pavalgyt – irgi. <...> Paskutinius 2 mėnesius aš gaudavau po 20 svarų. <...> Geriausia buvo, kai aš pirmą dieną išėjau dirbti, man paaiškino, kaip ir mane pamiršo pasiimt. Tada buvo stresas. <...> 1 valandą nakties jie prisiminė, kad buvo dar vienas žmogus. <...> Niekas man nepaskambino, aš apsiverkus, sušalus (čia kovo pradžia, dar šalta buvo – minus 3, atrodo). Skaityk, parą atskridai nemiegojus ir kitą rytą į darbą.“</p>	

Nr.	Šalis	Atvejų aprašymas	Informacijos šaltinis
13	Suomija	Tarpininkas siūsdavo darbuotojus į Suomiją uogų rinkti. Nuvykę žmonės negaudavo jokio darbo arba dirbdavo tačiau jiems nebuvo mokama, ir jie neturėjo pinigų sugrįžti namo: „Buvo, čia pačioj pradžioj. Fizinis asmuo, veikė Vilniuj, Gedimino prospekte ir išsiuntė į Suomiją į miškus uogas rinkti. Ten nusiuntė ir nieko: nei apgyvendinimo – nieko, ką jis žadėjo. Jie turėjo eit, rinkti ir nebuvo paskui kur realizuot. Žmonės neturėjo už ką grįžt namo.“	Netiesioginis – Ekspertas Nr. E7 (Vilniaus darbo birža)

Atliekant tyrimą buvo surinkta trylika prekybos žmonėmis istorijų apie priverstinį darbą Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje, Olandijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Norvegijoje, Čekijoje ir Suomijoje. Šios istorijos rodo, kad žmonės patenka į priverstinio darbo pinkles susigundę skelbimais apie gerai mokamus darbus, taip pat per draugus arba yra užverbuojami kaimuose. Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad prekybos žmonėms aukos nebūtinai yra žemiausio socialinio sluoksnio žmonės, nes pasitaiko ir tokių atvejų – nors ir retų – kaip respondentė Nr. 1, kuri yra vilnietė, moteris (o tai yra rečiau pasitaikantis prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejis), kilusi iš tvarkingos šeimos.

Išvados

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti:

1. Lietuvos piliečių įdarbinimo užsienyje teisinis reglamentavimas iš esmės pasikeitė 2010 m. sausio 5 dieną. Iki tol Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įdarbinimo užsienyje agentūroms išduodavo licencijas. Pagal šiuo metu galiojančią tvarką, fiziniai ir juridiniai asmenys, užsiimantys įdarbinimo užsienyje veikla, turi pranešti apie savo statusą ir veiklą teritorinei darbo biržai.
2. Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje išlieka aktuali Lietuvos visuomenės problema. Tyrimo metu buvo surinkta trylika istorijų apie prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejus Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje, Olandijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Norvegijoje, Čekijoje ir Suomijoje.
 - Nustatyta, kad dažniausiai į prekybos žmonėmis priverstiniam darbui pinkles patenka labai jauni arba pagyvenę vyrai, asocialūs ir socialinės rizikos asmenys, dažniausiai kaimo gyventojai, bet pasitaiko ir miestiečių, retai tai yra moterys.
 - Surinkta informacija apie prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje atvejus Europos Sąjungos valstybėse narėse (Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje, Olandijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Suomijoje) ir Norvegijoje, taip pat apie atvejus už Europos ribų.
 - Nustatyta, kad prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukos yra laikomos apgaule, nemokant algos ir suformuojant dirbtines skolas, žeminant žmogaus orumą ir grasinant arba naudojant fizinę ir psichologinę prievartą, aukos yra apgautos dėl būsimo darbo pobūdžio, darbo ir gyvenimo sąlygų, jos dirba viršvalandžius (kartais neturėdamos nė vienos dienos poilsio, o darbas trunka nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro), neturi jokių socialinių garantijų, yra izoliuotos ir patiria sunkumų gyvendamos nežinomoje aplinkoje. Tai yra prekybos žmonėmis priverstiniam darbui požymiai.
 - Nustatyta, kad dauguma prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukų dirbo žemės ūkyje, statybose, ir gamyklose. Taip pat tyrimo metu buvo nustatyti rečiau pasitaikantys prekybos žmonėmis atvejai, kai aukos rinko labdarą, dirbo mašinų plovyklose ir remontavo turizmo inventorių. Iš kelių šaltinių buvo gauta informacija apie prekybą merginomis, verčiant jas iškelti už trečiųjų šalių piliečių.

- Tyrimo duomenys rodo, kad dažniausiai aukos pačios pagalbos nesikreipia ir linkusios neigti, jog buvo tapusios prekybos žmonėmis priverstiniam darbui aukomis. Dauguma aukų nesuvokia savo patirties kaip prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejo, traktuoja tai kaip apgavystę arba sukčiavimą. Dėl šios priežasties yra tikimybė antrinei viktimizacijai. Dažniausiai tai yra būdinga žemesnio socialinio sluoksnio ar asocialiems žmonėms. Kiti yra linkę neigti savo patirtį, nes patirta socialinė trauma ir patriarchalinė socializacija neleidžia jiems pripažinti, kad jie buvo tapę prekybos žmonėmis aukomis.
 - Nustatyta, kad net ir tuo atveju, kai supranta, jog buvo patekusios į prekybos žmonėmis privertiniam darbui situaciją, aukos pačios pagalbos neieško, nes nežino, kur galima kreiptis, netiki, kad kas nors gali padėti, arba bijo kreiptis dėl padarytos nusikalstamos veikos.
 - Nustatyta, kad apie prekybos žmonėmis atvejus bendrai ir prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejus konkrečiai dažnai sužinoma netiesioginiu būdu, kai kreipiasi aukos giminės arba kai auka ateina į nevyriausybinę organizaciją su kitomis problemomis.
 - Pasak tyrime dalyvavusių ekspertų, mažas identifikuotų aukų skaičius negali būti paaiškintas vien pačių aukų nenoru kreiptis pagalbos ar tokios galimybės neturėjimu. Atvejų nustatymas ir tolesnės teisinės procedūros priklauso nuo policijos ir prokuratūros darbuotojų kvalifikacijos ir gebėjimo identifikuoti aukas, visų teisinės procedūros grandžių prekybos žmonėmis priverstiniam darbui suvokimo ir adekvataus problemos traktavimo, o šito ekspertai šiuo metu pasigenda.
3. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone, prekybos žmonėmis priverstiniam darbui užsienyje prevencija yra sudėtingas uždavinys ir reikalauja kompleksinių sprendimų. Esamą situaciją ekspertai linkę vertinti gana skeptiškai, tačiau nurodo esant ir gerų pavyzdžių, tokių kaip prevenciniai plakatai gatvėse ir nemokamos pagalbos linijos.

Rekomendacijos

- Sustiprinti Lietuvos Respublikos diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms darbuotojų mokymus, susijusius su prekybos žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimo užsienyje klausimais:
 - Būtų tikslinga rengti visų išvykstančių konsulinėms darbuotojų trumpus vienos dienos mokymus, kuriuos galėtų organizuoti Užsienio reikalų ministerija kartu su kriminalinės policijos ir kitais ekspertais (mokslininkais tyrėjais, Tarptautinės migracijos organizacijos atstovais, nevyriausybinėms organizacijoms ekspertais).
 - Yra būtini vietos darbuotojų, dirbančių Lietuvos Respublikos diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms ir potencialiai galinčių susidurti su prekybos žmonėmis aukoms, mokymai.
- Organizuoti periodinius mokymus teisėsaugos institucijų darbuotojams, potencialiai galintiems susidurti su prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejais, pasitelkiant įvairių sričių specialistus, nevyriausybinėms organizacijoms ekspertus.
- Rekomenduoti visiems universitetams ir kolegijoms į teisės studijų programas įtraukti kelias paskaitas apie prekybą žmonėmis priverstiniam darbui.
- Sukurti darbo skelbimų internete stebėsenos ir kontrolės mechanizmą.
 - Tikslinga rekomenduoti specializuotam policijos padaliniiui stebėti darbo užsienyje skelbimus internete ir pašalinti grėsmę keliančius skelbimus.
- Ieškoti būdų sukurti įdarbinimo agentūrų veiklos stebėsenos mechanizmą.
- Viešinti prekybos žmonėmis priverstiniam darbui problemą, nurodant, kur auka gali kreiptis pagalbos:
 - Kurti ir platinti socialinę reklamą (pvz., kabinant plakatus su nurodytais telefonų numeriais ir adresais, kur galima kreiptis).
 - Sukurti nevyriausybinių organizacijų ir kitų organizacijų teikiančių pagalbą aukoms, duomenų bazę. Trumpą sąrašą, pateikiant organizacijos pavadinimą, adresą, telefono numerį ir informaciją, kokiais klausimais galima kreiptis, platinti viešai.
- Skatinti policijos, nevyriausybinių organizacijų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimą organizuojant periodinius susitikimus.

- Kadangi atliekant tyrimą paaiškėjo, kad ne visos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiauja su policija, o prevencijos ir pagalbos aukoms veiksmai yra nekoordinuoti, galima būtų Vidaus reikalų ministerijoje rengti visų dirbančių su prekybos žmonėmis aukomis kasketvirtinius susitikimus.
- Sukurti bendrą, trumpą ir aiškų aukos atpažinimo aprašą. Skatinti suinteresuotas organizacijas naudotis jau parengtomis priemonėmis, pavyzdžiui, „Mokymo vadovu dirbant su priverstinio darbo aukomis“ (2011)⁷⁶.
- Sustiprinti darbo biržų ir ypač EURES vaidmenį kontroliuojant darbo skelbimus, gautus iš užsienio, ir rekomenduoti aktyvinti tarptautinį bendradarbiavimą visose Europos Sąjungos valstybėse narėse.
- Pasinaudoti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos gerąja praktika ir platinti ministerijos interneto puslapyje skelbiamos Atmintinės⁷⁷ popierinį variantą darbo biržose, savivaldybėse, seniūnijose ir kitose viešai prieinamose vietose. Patartina išversti Atmintinę į lenkų ir rusų kalbas ir platinti ją gausiai tautinių mažumų gyvenamose vietovėse.

⁷⁶ Mokymo vadovas dirbant su priverstinio darbo aukomis. Homotrafickens, Moterų informacijos centras, 2011 [žiūrėta 2013-05-27]. Prieiga per internetą: <http://www.lygus.lt/wp-content/uploads/Training-handbook_vertimas1.pdf>.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2013-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1212497384>>.

Literatūros sąrašas

- Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings (2002/629/JHA). Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:203:0001:0004:EN:PDF>>.
- Europos Komisija. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/section.action?sectionPath=Citizens%27+corner%2FTrafficking_Explained>.
- GILHAM, B. *Research Interviewing. The Range of Techniques*. Open University Press, 2005.
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_trafficking_in_human_beings/jl0058_lt.htm>.
- The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. United Nations Office on Drugs and Crime, 2010. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf>.
- ILO Convention No. 29: Convention concerning Forced or Compulsory Labour (1930) in Refugee Protection and Human Trafficking Selected Legal Reference Materials. First Edition, December 2008, Protection Policy and Legal Advice Section (PPLAS), Division of International Protection Services (DIPS), UNHCR. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/4986fd6b2.html>>.
- ILO, Global Estimate of Forced Labour, Geneva: International Labour Organisation, 2012 [žiūrėta 2013-06-05]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_182004.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450648&p_query=&p_tr2=2>.
- MARSHALL, G. *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford and New York: Oxford University Press, 1998.
- Mokymo vadovas dirbant su priverstinio darbo aukomis. Homotraffickens, Moterų informacijos centras, 2011 [žiūrėta 2013-05-27]. Prieiga per internetą: <http://www.lygus.lt/wp-content/uploads/Traininghandbook_vertimas1.pdf>.
- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. Prieiga per internetą: <http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_%20traff_eng.pdf>.
- Refugee Protection and Human Trafficking Selected Legal Reference Materials. First Edition, December 2008, Protection Policy and Legal Advice Section (PPLAS), Division of International Protection Services (DIPS), UNHCR. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org/4986fd6b2.html>>.

Trafficking in Human Beings. Eurostat. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodePath=%2FPublications%2FTrafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileName=Trafficking+in+Human+beings+-+DGHome-Eurostat_EN.pdf&fileType=pdf>.

UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2012. New York: United Nations, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf>.

Nevyriausybinių organizacijų, biudžetinių įstaigų ir viešųjų įstaigų interneto puslapiai

Vyrų krizių centras. Prieiga per internetą: <<http://vyrukrizes.lt>>.

Vilniaus miesto krizių centras. Prieiga per internetą: <<http://vmkc.lt>>.

Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras. Prieiga per internetą: <www.moteriai.lt>.

Dingusių žmonių šeimų paramos centras. Prieiga per internetą: <www.missing.lt>.

Lietuvos „Carito“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“. Prieiga per internetą: <<http://www.anti-trafficking.lt>>.

Lietuvos „Caritas“. Prieiga per internetą: <<http://www.caritas.lt>>.

Informacinis portalas moterims, administruojamas Moterų informacijos centro. Prieiga per internetą: <www.lygus.lt>.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt>>.

Vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: <<http://www.vrm.lt>>.

Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt>>

Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt>>.

Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.fntt.lt>>.

Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt>>.

Valstybinė mokesčių inspekcija prie finansų ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt>>.

„Sodra“. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt>>

PRIEDAI

1 priedas

Dirbusiųjų užsienyje ir ieškojusiųjų darbo užsienyje interviu klausimynas

1. Papasakokite, kaip nusprendėte ieškoti darbo užsienyje. Kaip jo ieškojote ir kaip susiradote? Ar ieškojote konkretaus darbo? Ar ieškojote tik užsienyje? Kiek laiko ieškojote darbo? Ko tikėjotės iš darbo užsienyje? Kai apsisprendėte imtis susirasto darbo?
2. Ar naudojotės įdarbinimo agentūrų paslaugomis? Jeigu taip, ar mokėjote agentūrai ir kiek? Ar Jus kas nors pasitiko užsienyje? Kiek ir kaip agentūra Jumis rūpinosi užsienyje? Ar pasirašėte sutartį su agentūra? Plačiau pasakokite, kaip vyko bendravimas su agentūra (Jus įdarbinusiais žmonėmis).
3. Ar Jums reikėjo darbo leidimo? Kaip jį gavote? Kas už jį mokėjo?
4. Kaip nuvažiavote į šalį, kurioje ruošėtės dirbti? Kas sumokėjo už bilietus? Ar Jus kas nors pasitiko? Važiavote vienas (-a) ar su kitais žmonėmis?
5. Ar turėjote su savimi pinigų? Kiek?
6. Papasakokite, kokį darbą dirbote ir kaip sekėsi. Kiek laiko dirbote?
7. Ar buvote pasirašęs (-usi) darbo sutartį? Jeigu sutarties nepasirašėte, kodėl?
8. Kaip su Jumis elgėsi darbdaviai ir bendradarbiai?
9. Kokios buvo darbo sąlygos? Kiek valandų dirbote?
10. Kiek Jums mokėjo? Ar mokėjo reguliariai? Mokėjo grynaisiais ar pavedimu? Ar alga buvo tokia, kokią ir žadėjo? Ar neturėjote gražinti darbdaviui dalies algos? Ar buvo atskaitomi kokie nors papildomi mokesčiai?
11. Ar darbas atitiko Jūsų lūkesčius? Ar tai atitiko agentūros pažadus (jeigu darbą susiradote per agentūrą)?
12. Ar mokėjote šalies, kurioje dirbote, kalbą? Kaip susikalbėjote?
13. Ar Jus vertė dirbti viršvalandžius, ar vertė ir toliau dirbti, jeigu nenorėjote?
14. Ar patyrėte smurtą?
15. Ar turėjote su savimi pasą? Ar jis nebuvo atimtas?
16. Kur Jūs gyvenote? Kiek dar žmonių gyveno kartu su Jumis?
17. Kada ir ką valgėte?
18. Ar turėdavote su savimi pinigų?

19. Jeigu patyrėte išnaudojimą, ar kreipėtės į ką nors? Kada ir kaip supratote, kad esate išnaudojamas (-a)? Kas Jums padėjo? Kokią paramą gavote? Ar žinojote, kur galima kreiptis pagalbos? Ar Jūsų atvejis buvo tiriamas, nagrinėjamas teisme?
20. Kur kreiptumėtės pagalbos dabar, jeigu patektumėte į panašią padėtį? Ko pasimokėte iš savo patirties? Ką patartumėte kitiems žmonėms, kurie ieško darbo užsienyje? Ką patartumėte žmonėms, kad jie nebūtų išnaudojami užsienyje?

Demografiniai duomenys:

- Amžius, lytis, profesija, išsilavinimas, šeimtinė padėtis.
- Gimimo vieta. Gyvenamoji vieta ir užsiėmimas iki išvykstant dirbti į užsienį.
- Šalis, kurioje dirbo.
- Darbo užsienyje trukmė.
- Kada tai buvo.
- Kokio amžiaus pirmą kartą išvažiavo dirbti į užsienį.

Interviu aprašas:

- Interviu vieta
- Interviu data
- Interviu trukmė

2 priedas

Ekspertų pusiau struktūruoto interviu klausimynas

1. Papasakokite, kaip Jūsų profesinė veikla yra susijusi su prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimu užsienyje.
2. Su kokiais darbuotojų išnaudojimo ir prekybos žmonėmis priverstiniam darbui atvejais esate susidūręs (-usi) savo praktikoje? Kaip apie juos sužinote? Kokių būdu nukentėję žmonės patenka į Jūsų organizaciją?
3. Kokio masto ši problema?
4. Ar galėtumėte išskirti žmonių grupes, kurios yra ypač pažeidžiamos? Kokie žmonės dažniausiai nukenčia ir yra išnaudojami? Kodėl jie patenka į tokias situacijas? Ar nukentėjusieji, su kuriais esate susidūrę, mokėjo šalies, kurioje dirbo, kalbą?
5. Kokiuose ekonomikos sektoriuose dažniausiai pasitaiko darbuotojų išnaudojimas ir prekybos žmonėmis atvejai?
6. Kokios yra pagrindinės darbuotojų išnaudojimo priežastys? Kodėl lietuviai dirbdami užsienyje patiria išnaudojimą? Koks yra įdarbinimo agentūrų vaidmuo šiame procese?
7. Kaip išnaudojimą patiriantys darbuotojai patenka į užsienio darbo rinką? Kaip jie susiranda darbą? Žmonės ieško konkretaus darbo konkrečioje šalyje ar bet kokio bet kurioje šalyje? Koks yra įdarbinimo agentūrų vaidmuo?
8. Ar darbuotojai supranta, kad yra išnaudojami? Jeigu manote, kad nesupranta, kodėl nesupranta?
9. Ar darbuotojų išnaudojimas skiriasi įvairiose ES šalyse? Kaip tai pasireiškia?
10. Kokios yra galimybės nukentėjusiesiems kreiptis pagalbos Lietuvoje ir toje šalyje, kur jie dirba? Kaip, Jūsų supratimu, ši sistema turėtų veikti? Ar nukentėjusieji, su kuriais teko susidurti, kreipėsi pagalbos? Kur kreipėsi?
11. Kokių priemonių valstybės, tarptautinės organizacijos, visuomeninės organizacijos turėtų imtis siekdamos sustabdyti prekybą žmonėmis ir darbuotojų išnaudojimą užsienyje? Kokias prevencijos ir kovos su išnaudojimu ir prekyba žmonėmis priemones siūlytumėte?

Demografiniai duomenys:

- Amžius, lytis, profesija, išsilavinimas, institucija, patirtis dirbant su prekybos žmonėmis ir išnaudojimu problemomis
- Šalis

Interviu aprašas:

- Interviu vieta
- Interviu data
- Interviu trukmė

3 priedas

1 lentelė. Lietuvos piliečių patekimo į užsienio darbo rinką kanalai

Kategorija	Interviu citatos
Skelbimai internete lietuviškuose puslapiuose	„Apie tuos atvejus [išnaudojimo], kur girdėjau, tai ir buvo skelbimas elektroninėje erdvėje.“ (Ekspertas Nr. E1) „Per internetą.“ (Respondentas Nr. 5) „Internetu skelbimai.“ (Respondentas Nr. 7)
Skelbimai spaudoje	„Skelbimai per laikraščius. Skelbdavo per vietinius laikraščius.“ (Ekspertas Nr. E2) „Pagrindė tai skelbimai. Laikraščiuose.“ (Ekspertas Nr. E8)
Skelbimai internete užsienietiškuose puslapiuose	„Aš jau buvau įlindęs į vokiečių toki tinklapi, kur jie turi darbo pasiūlymus. <...> Jau pamačiau, kad su tom firmom [įdarbinimo] čia nelabai, reikia tiesiogiai pamėginti“ (Respondentas Nr. 7).
Skelbimai užsienio lietuvių laikraščiuose ir interneto svetainėse	„Aš įdėjau skelbimą į lietuvišką laikraštį Londone ir nustebau, kiek daug žmonių man skambino susidomėję mano siūlomų darbu statybose.“ (Stebėjimas Nr. 1)
Draugai, pažįstami, giminės	„Per pažįstamus.“ (Ekspertas Nr. E1) „Mano draugė padėjo.“ (Respondentas Nr. 4) „Ne, nebandžiau internetu, nes aš girdėjus visokiausių atsiliepimų apie apgavystes, kad žmonės nuvažiuoja ir to darbo negauna, todėl aš, norėdama užsitikrinti galimybę, norėjau gauti vienoki ar kitoki darbą ir ieškojau pažįstamų, kurie arba jau buvo išvykę, arba turi ryšių su kažkokiomis darbovietėmis ar galėtų mane rekomenduoti tam tikriems žmonėms, kad nuvažiuočiau tą darbą iš karto gauti.“ (Respondentas Nr. 6) „Dirbo draugai, po to vyras ir aš nuvažiuoavau.“ (Stebėjimas Nr. 3)
Įdarbinimo agentūros Lietuvoje	„Tai pasiūlymai jau Lietuvoje yra. Man atrodo, jau per darbo agentūras pasiūlymų yra... Taip ir susiranda.“ (Ekspertas Nr. E1)
Lietuvos darbo birža	„Teikiu pasiūlymus, kuriuos gaunam iš kitų šalių. <...> skelbiame savo svetainėje ir darbo biržos klientai, kas lankosi, gali prieiti ir pamatyti.“ (Ekspertas Nr. E3) „Net pačioje Darbo biržoje tas skelbimas skelbimų lentoje kabo.“ (Ekspertas Nr. E8) Pastaba: E8 minimas skelbimas apie namelių rentimą Norvegijoje, kur vyksta šturkštus darbinis išnaudojimas. „Darbo biržoje iš pat pradžių man ten slaugą siūlė, bet man laiku nepaskambino - pažadėjo, bet nepaskambino.“ (Respondentas Nr. 7)

Kategorija	Interviu citatos
Atrankos, vykdomos užsienio darbdavių, darbo biržoje	„Jei ten vyksta atrankos su darbdaviu ir konsultaciniuose renginiuose <...> gali dalyvaut ir tuomet išvyksta dirbti į kitą šalį.“ (Ekspertas Nr. E3)
Įdarbinimo agentūros užsienyje ir darbo centrai	<p>„Kai žino kalbą, tai naudoja tuos vietinius užimtumo tinklus.“ (Ekspertas Nr. E3)</p> <p>„Pirmus du [klientus] aš turėjau iš agentūros.“ (Respondentas Nr. 3)</p> <p>„Nėjau darbo ieškot per kažkokių skelbimus, per kažkokių lietuvių ir panašiai, bet bandžiau eit į darbo centrą. Aišku, aš nežinojau, nes atsimušiau kaip į sieną. Pasižiūri pasą ir su tokia viza negalima dirbti [buvo 2002 metai]. Tai po kokių 3-jų savaičių tiesiog man pabodo toks metodas ir tada susisiečiau su buvusiu draugu, kuris Anglijoje gyveno, ir tada jau labai seniai, kokius 5–7 metus. Ir jis man pasakė, kad su tokia viza tu darbo greičiausiai negausi. Vis tiek reikia eiti per agentūras. O agentūros ir buvo įkurtos, kad sugebėdavo apeiti tuos įstatymus. Nežinau, kaip jie sugebėdavo dirbt, kad jie įdarbindavo visus, kurie neturėjo teisės dirbt šiaip šioj šaly.“ (Respondentas Nr. 2)</p> <p>„Tiesiog eidavau į Darbo biržą anglišką.“ (Respondentas Nr. 2)</p>
Verbavimas kaimuose	<p>„Patys važinėdavo per kaimus – grynai fiziškai ieškodavo ir verbuodavo žmones. Siūlydavo, būtent ieškodavo tokių, asocialių. Vienas net pasakojo, kad buvo taip: vienam pasiūlė, tas atsisakė, tai jį prigirdė ir tas, kol girtas buvo – miegojo, jį išsivežė tenai. Ir tas atsibudo jau Čekijoje.“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„Mama, tokia paprasta moterytė, gal jau net senutė [paskambino] ir pradėjo aiškinti, kad į seniūniją atvažiavo čigonas, ir, aišku, mano sūnus, toks stiprus vaikinukas... Tai paėmė jį ir dar tris ar keturis. <...> čigonas su mikriuku, įsisodino. <...> Ta mama man pradėjo aiškinti: jūs žinote, kad jau surinko ir iš gretimų kaimų?“ (Ekspertas Nr. E9)</p>
Nepilnamečių iš asocialių šeimų verbavimas	„Asocialios šeimos... Ten iš tėvų gaut leidimą, kad išvažiuot [lengva], prižada, kad važiuoja dirbti ir užsidirbt, leidimą gauna ir išvažiuoja – viskas.“ (Ekspertas Nr. E2)
Darbą susiranda patys nuvykę į šalį	<p>„Aš angliškai visiškai nekalbėjau, žinojau, nu, šimtą žodžių. Susiradau vieną draugę. Ji buvo jugoslavė, serbė iš buvusios Jugoslavijos. <...> Ji man padarė lapelį tokį: valau ir lyginu. Ten trumpai, ir telefono numeris. Aš tuos lapelius atsišviesdavau parduotuvėse ir eidavau, mėtydavau pro duris. Ir taip susiradau aš pati du klientus.“ (Respondentas Nr. 3)</p> <p>„Viską darėm ne per agentūrą, o pačios.“ (Respondentas Nr. 4)</p> <p>„Paprastai, kad skelbimą, kabantį pašte, išverstų pažįstamas, ir tada kreipiausi pati. Taip radau darbą gamykloje valytoja.“ (Stebėjimas Nr. 1)</p>

2 lentelė. Darbuotojų išnaudojimo užsienyje požymiai

Kategorija	Interviu citatos
Suteikiamas tik valandinis, trumpalaikis ir laikinas darbas	<p>„Vyksta į kitą šalį, apgyvendina ir nesuteikia darbo valandų: kad ir valanda per dieną ar diena per visą savaitę. <...> Bet nelabai išeičių yra tokiais atvejais, nes Anglijoje yra įprastas valandinis atlyginimas.“ (Ekspertas Nr. E3)</p> <p>„[Jungtinėje Karalystėje] laukuose dirbo tik po porą valandų per dieną.“ (Ekspertas Nr. E3)</p> <p>„Būna nuveža, kažkiek pavalgyt, tai darbo turi, bet savaitę – neturi, o už gyvenimą, apgyvendinimą reikia mokėti ir išeina, kad tu į minusą eini.“ (Ekspertas Nr. E5)</p> <p>„Po 10 dienų aš pasidomiu – kol kas nieko, sako, gal dar 2 savaites reikės laukt. <...> tris dienas aš ten pradirbau ir radau raštelį an durų, kad jūsų paslaugų nereikia. <...> Atvažiuoju aš į kontorą ir pasirodo, kad čia buvo laikinas darbas. Buvo avralas, gavo skubų darbą, paskambino į firmą ir davė skubų užsakymą. Sako, paskambinkit pirmadienį (buvo penktadienis). Paskambinau, man pasakė, kad darbo nėra.“ (Respondentas Nr. 7)</p>
Taikomas „bandomasis laikotarpis“ – moka mažai arba apskritai nemoka	<p>„Man tiktai 15 eurų į dieną mokėdavo. <...> Ir aš per 4 dienas supratau, kad jie elementariai mane apgavo ir kad pinigų čia neuždirbsiu.“ (Respondentas Nr. 7)</p>
Prastos apgyvendinimo sąlygos ir pelnymasis iš nuomos	<p>„Gyveno šituose karavanuose, irgi labai prastos sąlygos, buvo labai nepatenkinti tiek dėl darbo, tiek gyvenimo sąlygomis.“ (Ekspertas Nr. E3)</p> <p>„Nueinam į tą bendrabutį, pas bendrabučio savininką, reikia už mėnesį susimokėti, virš dar plus, jei tu čia pabėgsi (jū apsidraudimui). Kai tas vaikinukas išvažiuoja [kuris pasitiko], aš tik tada įeinu į kambarį, kur aš turėsiu gyvent. Įeinu ir pašiurpstu. <...> Kambarys <...> 6 langai buvo, paskaičiavau. Šviesos nėra, šildymo nėra, čia lapkričio galas. Pastatytos 2 lovos, patalynės nėra. Ten sako: va čia parduotuvė yra, nueik ir nusipirk.</p> <p><...> Pasirodo, čia buvusios gamyklos teritorija, buvę administracinis pastatas ir, kai chebra suprato, kad atidaro rinka, chebra atvažiuos iš Rytų Europos – reikia pasidaryti biznio. <...> 200 eurų už mėnesį. <...> Jei nuomočiausi 1 kambarį arba 1 kambario butą pas vokiečius, tai būtų 250 eurų per mėnesį. <...> Tada aš galvoju: nueisiu į virtuvę. Užėjau, apėjau ir supratau – taip, ten tiesiog šiukšlės. Tada eidamas pakeliui kojom prasistumdžiau pro tas šiukšles, prie kriauklės indų daug nešvarių ir t. t. ir aš tik paskui supratau, ten buvo suvažiavę čekai, slovakai, lenkai statybininkai, pagrinde nuo 18 iki 29 metų, berniukai, dirbantys statybose. <...> Jie išeina, visą dieną padirba, 7 valandą grįžta ir iki pirmos antros nakties vyksta [baliai] <...> Alaus dėžėm chebra parsineša,</p>

Kategorija	Interviu citatos
	panų visokių prisikviečia – gero tarybinio bendrabučio variantas. Po to, sakau, nueisiu į dušą. Nuo to karto, kai jis buvo pastatytas, jis nebuvo nė karto pavalytas ar plautas.“ (Respondentas Nr. 7)
Sumoka ne visą sutartą atlyginimą	„Pasakydavo vieną atlyginimą, o paskui sumokėdavo mažesnę tą atlyginimą. <...> Jis [mano vyras] turėjo gal šimtą ar du šimtus svarų susitaupęs per pusę metų. Tik tai.“ (Respondentas Nr. 3) „Nesumokama viso atlyginimo.“ (Stebėjimas Nr. 4)
Dalį algos pasiima tarpininkai, įdarbinimo agentūros	„Man klientai palikdavo grynais. Būdavo penki svarai penkiasdešimt už valandą. O ten agentūrai jie mokėdavo likusius. Iš viso už valandą jie, man atrodo, gal kokius aštuonis svarus tada mokėdavo. Tai man penki penkiasdešimt, o jau jiems atskirai.“ (Respondentas Nr. 3)
Nepasirašomos sutartys, dirbama nelegaliai	„Ne, jokios sutarties aš neturėjau. Jie užsirašė kažką ten. Mano adresą, ten vardą pavardę pasiėmė, bet aš jokios sutarties, nieko aš [per dešimt metų] neturėjau niekada. Bet ten jau buvo anglų agentūra normali, ten jinai ilgai jau egzistuojanti buvo. Jinai ir dabar egzistuojanti.“ (Respondentas Nr. 3) Kavinėje dirbo nelegaliai, nors pati šitaip neįvardija. Pasakojo, kad po vieno ilgo savaitgalio grįžus iš Lietuvos į Londoną kavinėje jai buvo pasakyta, jog ji čia nebedirba. Šitaip ji neteko darbo ir alga jai buvo sumokėta tik vėliau, nes indai, kurių kavinėje ji dirbo, buvo „pažįstamų pažįstami“, todėl po kurio laiko pinigus atidavė. (Stebėjimas Nr. 4)
Dirba viršvalandžius ir už juos nemokama	„Iš pradžių gal rašydavo mažiau valandų <...> bet dirbdavo daugiau.“ (Respondentas Nr. 3) „Valandų dirbdavom daug, iš tikrųjų. <...> [Dirbdavot ilgiau, sumokėdavo?] Ne.“ (Respondentas Nr. 4)
Sunkus darbas, kenksmingos sveikatai sąlygos	„Fabrike pamaina trunka 12 valandų, atsisėsti draudžiama, visą laiką reikia stovėti.“ (Stebėjimas Nr. 3) „[Duonos sandėlyje] šaldytuvus. Prie to šaldytuvo durų aš stoviu. Ten [lauke] 12 laipsnių šilumos, gerai, bet tu sėdi šitam skersvėjyje. Susirgsi ir sėdėsi tokiam barake. Kas tave iš ten ištrauks?“ (Respondentas Nr. 7)
Darbuotojai neturi sveikatos draudimo arba užtrunka ilgai tvarkydami dokumentus	„[Vokietijoje] kas svarbiausia, šituos dalykus reikia pasidaryti pačiam. Jie ten nedaro, tu turi nueiti ir pasidaryti. Ten tik per du mėnesius tas viskas pasidaro.“ (Respondentas Nr. 7)

3 lentelė. Priežastys, ekspertų nuomone, lemiančios mažą identifikuotų aukų ir teisminių prekybos žmonėmis procesų skaičių Lietuvoje

Kategorija	Interviu citatos
Policijos darbuotojų kvalifikacija, neleidžianti identifikuoti aukų	„Čia gal priklauso nuo konkretaus VPK, kuris tiria, nuo darbuotojo pasiruošimo ir kvalifikacijos identifikuoti tą atvejį.“ (Ekspertas Nr. E1)
Bylų nutraukimas	„Apie tuos atvejus, apie kuriuos aš kalbu, ten bus nutraukta 100 procentų, tačiau ten bent pradėta yra.“ (Ekspertas Nr. E1)
Statistikoje atvejai priskiriami toms šalims, kur pradėti teisminiai procesai arba aukai yra teikiama pagalba	<p>„Kalbant apie mastą, tai tie skaičiai, kurie yra, tai yra nustatyti mūsų policijos, jie neatitinka realios padėties, nes į tuos skaičius neįeina, pavyzdžiui, tyrimai, kurie atlikti užsienio valstybėse, kuriuose, tuose tyrimuose yra nukentėję ir įtariamieji Lietuvos piliečiai.“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„Dažniausiai aukos lieka toje šalyje. Kiekviena Europos Sąjungos šalis privalo pas save turėti aukos nukreipimo pagalbai mechanizmą. <...> Aš žinau tokį atvejį, kad Islandijos auka yra negrįžusi į Lietuvą, ji yra integravusis ten. Iš pradžių Islandijoje, man atrodo, buvo, o paskui persikėlė į Norvegiją ir jinai liko – negrįžo į Lietuvą, tai yra tokia galimybė. Gal dėl to, gal teikia pačios tos šalys tiems nukentėjusiems tą pagalbą – tos paskirties šalys – nežinau. Tos Vakarų Europos šalys vis vien turtingesnės šalys nei Lietuva.“ (Ekspertas Nr. E2)</p>
Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas pagal kitus straipsnius	<p>„[Čekijos atvejis] buvo vienintelė byla, kur mum pavyko. Iš tikrųjų ten buvo išvežta virš 100 žmonių. Bet mum pavyko surast ir apklaust kažkur apie 50. Bet galiausiai ta byla nukeliavo į teismą ne kaip prekybinė byla. <...> O kaip Lietuvos piliečių palikimas užsienio valstybėje be pagalbos. <...> Bausmė ten juokinga yra – jie gavo pinigines baudas. Nors, mūsų giliu įsitikinimu, čia normali prekybos byla. Pagrindinė problema buvo toj byloj, aš manau, kad tyrimo metu keitėsi trys ar keturi prokurorai ir kiekvienas iš jų turėjo savo nuomonę. Ir galiausiai paskutinis iš jų priėmė sprendimą, kad nesiųst į teismą kaip prekybos. Už tai, kad jam trūko vidinio įsitikinimo (nes jis nebuvo specializuotas šitoj srity (prokuroras), ir nuėjo lengvesniu keliu. Ir byla buvo išsiųsta kitu straipsniu, kur jau šimtaprocentiniai įrodymai, kad negalėjai jau niekaip išteisinti pagal ten tą straipsnį – niekaip. O prieš siunčiant bylą mes su prokuroru diskutavom virš dviejų valandų gal, mes bandėm įrodyti, kad siųstų kaip prekybą – tegu teismas pasako, tegu teismas išaiškina, kas yra vergovė, kas yra kas. Ar tai atitinka tuos kriterijus – ko mes norime – tada mes turėtumėme normalų teismo sprendimą ir išaiškinimą. Gerai, išaiškintų, išteisintų, bet pasakytų, kodėl išteisino, pasakytų, ko trūksta šitoj byloj, bet to nebuvo.“ (Ekspertas Nr. E2)</p>

Kategorija	Interviu citatos
Teisininkams trūksta žinių apie prekybą žmonėmis priverstiniam darbui	<p>„Kas keisčiausia, aš po to supratau, kad advokatė nelabai supranta tai dar [kas yra prekyba žmonėmis priverstiniam darbui].“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„Dėl to mes šiuo momentu neturim nė vienos bylos, kuri būtų teisme išnagrinėta kaip prekyba darbu. Visos bylos yra seksualiniam išnaudojimui: čia klausimų niekam nekyla, čia viskas yra aišku.“ (Ekspertas Nr. E2)</p>

4 lentelė. Visapusiškos pagalbos aukoms teikimo trukdžiai

Kategorija	Interviu citatos
<p>Nėra bendradarbiavimo tarp organizacijų, kurios gauna aukų skundus, ir policijos: aukos pačios nesikreipia į policiją, o informaciją turinčios organizacijos informacijos policijai neperduoda (vadovaujasi principu, kad pagalba aukoms yra teikiama anonimiškai)</p>	<p>„[Dėl įvykio Čekijoje] nėjo į įstaigas oficialiai. Tiesiog pas mus atėjo ir pasakė, kad pas juos buvo va toks skelbimas ir jis neatitinka realybės. Sakau, mes savo ruožtu nutraukėm bendradarbiavimą su ta įmone, ir viskas. <...> [Jokių kitų veiksmų] nebuvo. Mes informavom tos šalies įstaigas, iš kurios atėjo informacija, ir viskas.“ (Ekspertas Nr. E3)</p>
<p>Standartizuotos aukų identifikavimo sistemos nebuvimas</p>	<p>„Nėra vieningos identifikavimo sistemos. Taip ir socialinės tarnybos, ir apsaugos tarnybos, ikiteisminis tyrimas ir konsultatai – jie pagal savo kažkokius kriterijus [identifikuoja]. Sakoma, kad yra bendri kriterijai, bet nėra vieningos kreipimosi ir įvertinimo sistemos nei ambasadose, nei NVO – kiekvienas sektorius pagal savo kriterijus vertina. Tai dėl to, jei ambasada nusprendė neidentifikuoti, jei informacija nenuteka, kažkaip plačiau, tai kiti sektoriai net nesužinos. Tarkim, jei išnaudojo, nesumokėjo, mušė, dokumentus atėmė – jei ambasada nutarė, kad nebuvo, žmogus, kuris kreipėsi – keistas kažkoks, dar nuo jo alkoholio kvapas sklinda, tai gali nieks ir nesužinoti.“ (Ekspertas Nr. E1)</p> <p>„Tarkim, Petriukas pats sugrįžo į Lietuvą, jam pinigų išsiuntė žmona, vaikai, draugai. Yra atvejų, kai žmonės pėsti sugrįžta į Lietuvą. Jisai nuėjo į savo miestelio policijos poskyrio budėtoją ir pasakė: aš noriu rašyti pareiškimą, man tas darbdavys žadėjo, bet man blogai, nes aš nieko negavau ir mane laikė kaip šunį. Ir ten tas budėtojas sprendė, kokią čia eigą duot.“ (Ekspertas Nr. E1)</p>
<p>Koordinuotos pagalbos aukoms nebuvimas</p>	<p>„Vienu atveju jie (ambasada) paskambino mums [„Caritui“] ir pasakė: klausykit, jisai alkanas toj Ispanijoje – reikia pamaitinti. Mes džiaugėmės ir už tokį klausimą, nes šiaip keista tai, nes mes sėdim Kaune, o skambina iš Valensijos: gal jūs galite jiems organizuoti sriubos lėkštę? Taip jau ir yra sužinoma apie atvejį. Dėl to yra sutrikusi tokia sistema.“ (Ekspertas Nr. E1)</p> <p>„Šituo klausimu kiekvienais metais vyksta konsulinių darbuotojų apmokymai. Ir šiemet aš tą dalyką dariau ir mes aiškinam, ką ten privalo daryt, jie turi mūsų kontaktus. Jeigu jie nežino – pas mane buvo ne vienas atvejis – konsuliniai darbuotojai tiesiai man skambina ir klausia, ką jiems daryt. Ir mes bandom tą problemą spręsti.“</p>

Kategorija	Interviu citatos
	<p>URMas kiekvienais metais skiria 10 tūkst. litų, kurie yra skirti gražinti prekybos žmonėms aukas iš užsienio šalies į Lietuvą. Jie tuos pinigus gauna. Praeitais metais jie buvo išnaudoję tiktai kažkur 600 litų iš to fondo.“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„O kokių pagrindų [kreipsiuosi į policiją] – pliatkų lygyje? Reikia praktikos kokios, aš tam nei laiko turiu, nei galimybių, nei aš įgaliota. Mano reikalas domėtis ta veikla, kuri vykdoma [įdarbinimo agentūrų].“ (Ekspertas Nr. E7)</p>
<p>Policijoje per mažai pareigūnų, dirbančių su prekybos žmonėmis ir darbinio išnaudojimo atvejais; trūksta kvalifikacijos</p>	<p>„Esame tik trys jau likę skyrių, tai mes fiziškai negalėtume iširti, tai mes renkamės tokius, kaip sakoma, rimtesnius atvejus, kur susiję su organizuotom nusikalstamom grupėm, su užsieniu.“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„Problema ta, kad ne visi [pareigūnai] kalba angliškai apskrityse.“ (Ekspertas Nr. E2)</p>
<p>Sunkumai bendradarbiaujant su kitų šalių policija ir valstybės institucijomis</p>	<p>„Labai dideles problemas turim su Ispanija. Lietuvių didžiulė bendruomenė, o ispanams yra visiškai, visiškai nuspėjaut. Yra atvejų, kada grįžę – buvo išnaudojami darbu – ten plantacijose, bet jie demonstravo abejingumą ir mes nieko ten negalėjome padaryt. Ta prasme – atvyksta žmogus – gali tu jį apklausti, ir viskas – visi veiksmai čia baigėsi su jo apklausa ir mes nieko čia daugiau negalim padaryt. Mum viską reikia keltis ten – su teisine pagalba ir dirbti Ispanijoje. Kaip taisyklė, jie negali parodyti vietos, kur jie buvo išnaudojami Ispanijoje, nesiorientuoja.“ (Ekspertas Nr. E2)</p> <p>„[Jei yra skundų dėl darbo užsienyje], susisiekiame su tos šalies darbo biržos juristkonsultantu, kad yra tokia situacija susidariusi, ir prašome padėti, kuo galima. Nelabai tos pagalbos sulauksi.“ (Ekspertas Nr. E3)</p>

PREKYBA ŽMONĖMIS
PRIVERSTINIAM DARBUI IR DARBUOTOJŲ
IŠNAUDOJIMAS UŽSIENYJE:
LIETUVIŲ MIGRANTŲ PATIRTIS

Redaktorė Dalia Vėbrienė

Išleido leidykla UAB „Justitia“
www.justitia.lt

